

VERSLAGEN UIT HET VRIJWILLIGERSVELD

2018

en

2019

Bundel van de jaarverslagen van vrijwilligers
in de Amsterdamse Waterleidingduinen,
de Loenderveense Plas en de Bethunepolder

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Balie bezoekerscentrum.....	4
Beheer AWD	5
Bijen.....	9
Broedvogels Bethunepolder	11
Broedvogels Loenderveense Plas.....	21
Eekhoorn	26
Gastheren en gastvrouwen	28
Historie	29
Houtzwammen.....	31
Hydrobiologie en malacologie	34
Libellen	37
Micro-organismen	40
Nachtvinders	45
Natuurgidsen zondagmiddag	49
Natuurgidsen zondagochtend	53
Orchideeën	61
Planten	70
Reptielen en amfibieën	72
Roofvogels en uilen	75
Sprinkhanen en lieveheersbeestjes	76
Vleermuis en boomarter	78
Vogels noordelijke AWD	80
Vogels zuidelijke AWD	83
Vogelringstation	89
Wasplaten.....	95

VOORWOORD

Beste vrijwilligers,

Om met een cliché te openen: wat in het vat zit... Vorig jaar zijn jullie verslagen niet verspreid, en daarom hebben we die van 2018 en 2019 nu voor jullie gebundeld.

Hoogtepunten in deze periode waren de jubilea van zowel de regionale vlinder- (25 jaar) als libellenwerkgroep (20 jaar). Ongelooflijk dat zij al die tijd zo'n dicht netwerk aan telroutes bemand hebben weten te houden. Want het monitoren van dieren en planten blijft van ongelooflijk groot belang. In deze twee behandelde jaren werden analyses gemaakt van de dagvlinderstand (trends t/m 2019) en broedvogels (30 jaar broedvogelmonitoring, gepubliceerd in Limosa) en de KNNV publiceerde een prachtige regionale libellenatlas (1^e druk inmiddels uitverkocht). Analyses van nachtvlindertrends en wasplaten worden komend jaar verwacht.

Hoewel het zeker niet voor alle soort(groep)en geldt, weten we mede dankzij jullie tellingen dat de biodiversiteit onder druk staat. Herstel van de biodiversiteit valt en staat in eerste instantie met het terugbrengen van de damhertpopulatie. Dat is minder snel gegaan dan wij hadden voorzien. Komend jaar wordt er een nieuw damhertenbeheerplan verwacht en daarvoor zijn telgegevens – net als bij het vorige plan – cruciaal: de tellingen wijzen ondubbelzinnig uit dat damherten de biodiversiteit 'opeten'.

De beheervrijwilligers helpen om het gebied in een zo optimaal mogelijke conditie te houden voor de planten en dieren die er voorkomen, onder andere door het verwijderen van ongewenste, invasieve, niet-inheemse flora. De gastheren en excursieleiders laten onze bezoekers zien hoe mooi het gebied nog altijd is. Want er zijn misschien veel minder dieren en planten, maar landschappelijk is de AWD nog altijd zeer fraai. Gelukkig voor velen van jullie fraai genoeg om je trouw in te blijven zetten.

Over een aantal jaren zullen er weer meer planten en dieren zijn die jullie kunnen laten zien, ruimte geven of tellen. Ik kijk er naar uit. Jullie ook?

Vincent van der Spek
Waternet
april 2020

titelblad:

- 'Vroege vogels' in de Van Limburg Stirum vallei (februari 2018) - foto Hans Cornet
- Grijze knotszwam - foto Cora van der Plaats

Baliewerk bezoekerscentrum

2 enthousiaste vrijwilligers staan op drukke zondagmiddagen het publiek te woord achter de balie in het bezoekerscentrum.

Hieronder een impressie van Margreet Wessel over 2018 en 2019

Eén zondagmiddag per 2 weken is de informatiebalie mijn werkplek.
Mijn taak is bezoekers met zeer uiteenlopende vragen de juiste antwoorden geven.

Dit varieert van het verkopen van een toegangsbewijs, een wandelroute of een pot honing tot het uitleggen waarom er aan wildbeheer en bosbeheer wordt gedaan.
Het verwerken van de online bestellingen van toegangskaarten, parkeerjaarkkaarten en inschrijvingen voor excursies behoort ook tot de werkzaamheden achter de balie.

Soms ga ik mee op excursies met boswachter of natuurgids om nog meer te kennis van zaken te krijgen.

In 2018 heb ik meegeteld tijdens de jaarlijkse wildtelling

Tijdens de Kerstvakantie 2018 heb ik assistentie verleend bij de lichtjeswandeling.

Daarnaast help ik ook bij het educatieprogramma voor basisschoolleerlingen over het maken van drinkwater.

Bovenstaande bezigheden doe ik met veel plezier als vrijwilliger.

Jaarverslag beheervrijwilligers en vrijwilligers prunusnabeheer 2018-2019

Het zonnetje schijnt en de lucht is strakblauw. Geen vliegtuigstrepen en geen heiige lucht. Het is eind maart 2020 als ik dit schrijf en we zitten allemaal noodgedwongen binnen vanwege het Corona virus. Het duin hebben we al enkele weken niet meer gezien en ook alle andere activiteiten buitenshuis zijn noodgedwongen gestopt.

Gelukkig hebben we nog wel de beelden in ons hoofd van stuifkuilen, waterpartijen, hekken die verdwijnen of gerepareerd moeten worden. Mooi weer, vogels in de lucht en in het water maar ook wind en regen, het deed ons niet en de groepen beheervrijwilligers gingen altijd weer aan de slag.

2019 was voor mij het eerste jaar als vrijwilliger bij de AWD. Van jongs af aan werd ik door mijn ouders meegenomen naar het duin en toen de eerste auto (Kever) voor de deur verscheen werd het een vast zondagmiddaguitje. 'We gaan herten kijken' zei mijn vader en meestal kwamen we weer thuis zonder ook maar een hert gezien te hebben. 'Volgende week weer' zei hij dan hoopvol.

Toen ik besloot om eind 2018 eerder met werken te stoppen was mijn eerste actie contact zoeken met Waternet. Gelukkig kon ik vrij snel aan de slag en ben ik in december 2018 al een paar weken met de PNB (prunusnabeheer) en de BVW (beheervrijwilligers)-groep meegegaan om vanaf januari 2019 officieel als vrijwilliger te beginnen.

Prunusnabeheer

Bij aankomst in de schuilhut ofwel pipowagen geurt de koffie je vaak al tegemoet. Kees van B. is onze meester koffiezetter en zorgt altijd voor een lekker bakkie.

Het herkennen van de Amerikaanse Vogelkers is voor mij nog wel eens lastig maar voordat ik de zaag ter hand neem raadpleeg ik eerst de andere groepsleden die er dan met z'n allen aan gaan ruiken. Wordt de typische prunuslucht bespeurd dan gaan de zagen zingen.

Toen in het voorjaar de blaadjes weer aan de bomen kwamen werd het opsporen wel iets makkelijker maar door het goede speurwerk van de afgelopen jaren, zijn er niet veel prunussen meer te vinden in het duin.

In het najaar kwam Maarten met een bericht van een bezoeker aan het duin die bij het water van het Renbaanveld een enorme prunus had zien staan. De beste bezoeker kon niet begrijpen dat de vrijwilligers die over het hoofd gezien hadden. Gelukkig vonden we deze boom snel en zagen dat het om een zeer oud exemplaar ging waarbij de bast erg grof was. Herkenning was doordoor lastig maar gelukkig verraadden de laatste blaadjes zijn herkomst en moest de boom het ontgelden. Maarten moest er zelfs met de motorzaag aan te pas komen want de stam was wel 30 cm in diameter.

Ik vind zelf het infiltratiegebied erg indrukwekkend om te zijn. Voor het prunusnabeheer is dit niet het gebied met de hoogste score maar we vinden er toch steeds nog exemplaren.

In het voorjaar zijn we een aantal weken bij het Boogkanaal werkzaam geweest. Hier was duidelijk te zien dat het duingebied zonder damherten, een enkel reetje

daargelaten, er heel anders uitziet. Een kleurenpracht van bloemen en grassen en voor ons honderden kleine prunussen (opschot).

Beheergroep

De werkzaamheden van de beheergroep zijn zeer divers en voor mij was alles nieuw. We hebben puin geruimd, hekken gerepareerd, hekken weggehaald, maaisel bijeengeharkt en weggesjouwd, stuifkuilen geschoffeld, wortels verwijderd en nog veel meer.

We begonnen het jaar met het van krammen en stukken draad ontdoen van honderden rasterpalen in het gebied De Vellen. Wekenlang zijn we bezig geweest om de reuzencontainers te vullen.

Puinruimen was een van de eerste taken waar ik bij betrokken was. Ik vond het wel een beetje vreemd maar na nadere uitleg was het duidelijk. Doordat er voor de koppeling van de meetpunten (putten) kabels waren ingegraven was er puin van vroegere bebouwing of paden naar boven gekomen en dat is geen gezicht voor bezoekers van een natuurgebied.

Stuifkuilen vrijhouden van begroeiing door schoffelen en harken is niet alleen een dankbare maar ook een gezellige taak. Tijdens het schoffelen kun je een praatje maken en genieten van de omgeving. Als de wortels hardnekkig zijn moet er hard gewerkt worden en soms wint de natuur en blijkt de stuifkuil niet te handhaven.

Op het Haasveld zijn we bezig geweest met het verwijderen van wortels uit het zanderige deel.

Rondom de vakantiehuisjes langs de Ruigenhoekerweg werden exoten bestreden. Het ging hier om Rimpelroos maar uiteindelijk vooral om vele honderden Prunussen die hier vrijuit konden tieren omdat de vraatzuchtige damherten hier ontbreken.

In het najaar hebben we o.a. op de Bokkenwei, de Schapenweide en het Haasveld maaisel afgeharkt en opgeruimd. Door het zeer natte maaisel was het wegruimen met de berries vaak zwaar.

Het vlonderpad bij de ingang Oase werd vrijgemaakt van bladeren. Er zou onderhoud gepleegd gaan worden aan het deels verzakkende pad en het moest daarom vrij van bladeren zijn. Het lijkt mij een goed plan om deze taak jaarlijks te herhalen om rotting van de palen te voorkomen.

In de maand juli zijn we een paar dagen bij de burens op bezoek geweest. De Reuzenbalsemien moest hier bestreden worden en de eigenaren van het Landgoed Vogelenzang hadden onze hulp ingeroepen. Zoals gebruikelijk ging de groep vol in actie en in no-time lagen de Balsemienen op een reuzenhoop voor verdere afvoer.

De exoten Doornappel en Berenklauw werd op verschillende locaties verwijderd. Vooral de Doornappel was een grote klus waarvan vele kubieke meters afgevoerd werden.

Als een van de laatste taken van het jaar werd zwerfvuil geruimd in de Zeereep. Het hele gebied van Langeveld tot aan Zandvoort werd in drie sessies doorlopen. Vele zakken met allerlei afval werden gevuld. Heel veel plastic en piepschuim maar ook bijzondere zaken.

Tijdens de renovatie van de betonsloot werd een lengte van 1700 meter ondergronds aangelegd. Wij kregen een excursie naar de werkzaamheden aangeboden en konden van dichtbij zien wat een enorme klus dit was. Martijn gaf ons een duidelijke uitleg over het project en we konden zelfs door de buizen lopen.

Het uitgraven van een illegale vogelkijkhut nabij de bliksemdam was een bijzondere ervaring. De hut was tot anderhalve meter diep ingegraven en afgedekt met grasplaggen. Hierdoor was deze nauwelijks te herkennen, wat uiteraard de bedoeling van de bouwer geweest moet zijn. Of deze hut nu voor vogels, kikkers, salamanders of ander vliegende of kruipende wezens bedoeld was is mij onduidelijk. Tijdens het uitgraven waarbij Rolf bijna ingegraven werd ontdekten we een buis van ongeveer 5 meter die in een plastic vijver eindigde. De vijver zal bedoeld zijn als val, vandaar de kikkers, en de buis wellicht voor de camera op afstand. Wie zal het weten?

Een uitstapje dat we in februari maakten was de excursie naar het Strandreservaat Noordvoort. De meeste werkzaamheden waren afgerond en er werd een laatste hand gelegd aan de markeringspalen in het duin. Evert Bos gaf ons een uitleg over het idee dat al in 2013 ontstaan is en het is te hopen dat de vogels en zeehonden hier in de toekomst rust kunnen vinden.

De beheergroepen worden doorgaans begeleid door Rick, Arjen, Matthew, Rens of Arie. Rick is in september 2019 elders aan de slag gegaan en Matthew's stage was halverwege 2019 voorbij.

Maarten zorgt voor de aan- en afvoer van vrijwilligers van de Prunus groep en heeft de algehele coördinatie van de vrijwilligerswerkzaamheden.

Hans Schrama

31 maart 2020

Jaarverslag Bijen 2018

W Kuijken, 8 februari 2019

Woord vooraf.

Het was een dramatisch seizoen voor de bijen in de AWD. De enorme kaalvraat door de herten gekoppeld aan de grote droogte was de oorzaak van dit dieptepunt. In het informatieve boekje "Bevlogen van duinvlinders" klinkt bij alle betrokkenen het duidelijke verhaal door over de afname van de dagvlinders in de afgelopen jaren. Ditzelfde geldt voor de bijen. Ik constateer, als vlinderverzamelaar gedurende 30 jaar tot 1991, dat ook. Met de kanttekening dat er altijd uitzonderingen zijn. Zoals diverse exemplaren van de Duinparelmoervlinder tussen de Zilk en Langevelderslag en de Keizersmantel langs het Noordoosterkanaal.

Ik kan niet anders dan hopen dat het beheer van de herten door afschot een positieve invloed zal hebben op de bijen in de AWD.

Waarbij ik aanteken dat herstel van de bijendiversiteit en een aantal kwetsbare soorten niet zomaar gerealiseerd zal zijn. Ik kan alleen maar hopen dat de veerkracht van de natuur gunstig uitpakt.

Jaarverslag 2018. Bijen in de AWD.

Gezien alle omstandigheden, hertenenvraat en grote droogte, lag het voor de hand om een bezoek te brengen aan 'Het Heitje' bij de Ruigenhoek. Dit is het enige heitje in het westen en ook de enige vindplaats van enkele heidebijen in het westen van Nederland. De aanblik bij aankomst was schrikbarend. Volstrekt kaal en verdroogd. Er vloog geen bij. In het verleden stond er een hek om dit gebied, doch dit is enige jaren geleden weggehaald, dat kon toen en dat was ook terecht.

Echter de omstandigheden zijn nu anders. Waternet heeft dat ook geconstateerd en in het midden van de hei een rond hoog hekwerk neergezet om ervoor te zorgen dat een klein stukje van de vegetatie behouden blijft, en daardoor indirect de populatie van hier voorkomende specifieke bijtjes. Dit was inderdaad het enige stukje waar nog een beetje hei groeide met wat bloemetjes en waar toch nog enkele bijtjes vlogen. Met veel geduld en wachten tot er een bij was die het nog waagde om enkele cm buiten de omheining te komen lukte het om 2 bijtjes te vangen. Dat bleken vrouwtjes te zijn van de heidezandbij (*Andrena fuscipes*) en de heizijdebij (*Colletes succictes*). Aangezien er direct buiten het hek van de AWD heide groeit, vlak langs de weg, lag het voor de hand om daar ook te kijken. Deze heide bloeide volop! Tot mijn grote verrassing vlogen daar diverse exemplaren van de hierboven genoemde heidebijen.

Nog verrassender was dat ik hier 2 vrouwtjes ving van de heidewespbij (*Nomada rufipes*) welke parasiteert op de heidezandbij. Deze bij is opgenomen in het nieuwe Basisrapport voor de Rode Lijst Bijen en daar opgenomen als kwetsbaar. Deze bij had ik al eerder gevangen maar dan binnen de omheining van de AWD. Het is van belang om te weten dat ik alle jaren ook buiten het hek van de AWD de heide inspecteer en daar nooit deze 3 soorten heb gevangen.

Mijn conclusie is dat door het wegvallen van de heide binnen de AWD de bijen toch uitgeweken zijn naar de directe omgeving. Dat dit anders nooit aan de orde was geeft aan dat het heitje een perfecte plek was. Bovendien stel ik vast dat de nestgelegenheid van deze bijen, gezien het gedrag, op deze plek optimaal moet zijn.

Ik heb er goede hoop op dat door deze omstandigheden de populatie behouden zal blijven. Echter met de aantekening dat het aanbeveling verdient om de oppervlakte binnen het hek uit te breiden om het herstel van de vegetatie en het behoud van deze populatie in het westen te laten slagen

Jaarverslag Bijen 2019

De situatie binnen de AWD m.b.t. de bijenstand is helaas onveranderd. Dramatisch. Diverse omstandigheden zijn hiervan de oorzaak en zijn bekend.

Wederom bezien hoe de situatie bij 'Het Heitje' was. Helaas. Geen van de drie typische soorten van de hei, t.w. de heidezandbij, de heizijdebij en de heidewespbij werden nog waargenomen. Ook aan de andere kant van het hek waar de hei volop bloeide en waar deze soorten in 2018 nog vlogen werden deze nu niet meer waargenomen. Ook tussen het Langeveld en de zeereep bijna geen solitaire bijen. Dit was ook langs het Noordoosterkanaal het geval.

En dan was er toch nog een bijzondere vangst op 23 mei. In km. hok AC. 99-486 op Zandvoorts grondgebied ving ik 6 vrouwtjes van de bleekvlekvespbij *Nomada alboguttata*. Deze parasiteert op de witbaardzandbij *Andrena barbilabris*, waarvan ik 1 vrouwtje waarnam. Deze wespbij komt in het binnenland veel voor doch in de kustduinen nauwelijks. Deze soort hebben mijn collega en ik jaren geleden alleen gevangen bij de ingang De Zilk.

Ik laat me volgend jaar weer graag verrassen en hoop dat de verdroging van de laatste 2 jaar door de huidige overvloedige regen tot herstel van de flora zal leiden en daardoor weer tot een toename van de solitaire bijen en vlinders.

Pim Kuijken

Verslag broedvogelinventarisatie Bethunepolder seizoenen 2018 en 2019, en een terugblik op de seizoenen 2014-2018

Jack Folkers

Tellers:

Jack Folkers (coördinator), Daan van Werven, Gerhard Overdijkink, Cora Kuiper, Vincent Schieveen.

Algemeen – wat kengetallen

In het seizoen 2018 zijn in de periode van februari tot augustus 32 bezoeken gebracht aan (delen van) de Bethunepolder. In totaal zijn 4.530 waarnemingen ingetekend en gecodeerd. De meeste bezoeken vonden plaats in de ochtend, beginnend vanaf ca. zonsopkomst. Er werd geteld volgens de methode die bij het Sovon bekend staat als de uitgebreide territoriumkartering waarbij alle soorten worden geteld (BMP-A). In de polder zijn van 77 vogelsoorten territoria geconstateerd. Eén soort minder dan in het seizoen 2017. In totaal zijn er 1.162 territoria opgenomen.

In het seizoen 2019 zijn in de periode van februari tot juli 35 bezoeken gebracht aan (delen van) de Bethunepolder. In totaal zijn 5.354 waarnemingen ingetekend en gecodeerd. De meeste bezoeken vonden plaats in de ochtend, beginnend vanaf ca. zonsopkomst. Er werd geteld volgens de methode die bij het Sovon bekend staat als de uitgebreide territoriumkartering waarbij alle soorten worden geteld (BMP-A). In de polder zijn van 80 vogelsoorten territoria geconstateerd. Drie soorten meer dan in het seizoen 2018. In totaal zijn er 1371 territoria opgenomen.

Aantalsontwikkelingen

Het voert te ver om van elke soort afzonderlijk een opmerking te plaatsen. Vandaar dat ik me beperk tot de belangrijkste weide- en rietvogelsoorten en waar nodig de opvallende aantalsveranderingen.

Toch voor een paar bijzondere gevallen hier alvast een paar opmerkingen over soorten die een opmerkelijke stijging lieten zien.

Zoals ook landelijk het geval was, is ook in de Bethunepolder de sterke opkomst van Cetti's zangers zichtbaar geworden. Hadden we ooit in 2014 één territorium en daarna jaren niets, dit jaar waren we met maar liefst 5 territoria spekkoper in 'Cetti's-Land'. Ook in de aangrenzende gebieden waren er veel meer te horen dan in de voorgaande jaren. Ook bij verschillende soorten eenden (slob-, krak- en kuifeend) is het aantal territoria nagenoeg verdubbeld ten opzichte van het vorige jaar.

Grauwe gans

In 2018 is er een sterke afname te zien in het aantal territoria van de grauwe gans: van 213 in 2017 naar 165 in 2018. Kennelijk heeft de vervolging effect op de stand.

In 2019 was er weer een toename te zien naar 206 territoria. In 2019 is de bestrijding van grauwe ganzen op dezelfde manier en in gelijke mate voortgezet maar kennelijk heeft dit niet tot een afname geleid. De vraag blijft of de ganzenjacht het effectieve middel is om de schade, die boeren van ganzen ondervinden, te verminderen.

Slobeend

De Slobeend is een karakteristieke broedvogel van vochtige graslanden. In onze polder doet hij het in 2018 goed en neemt gestaag in aantal toe, vergeleken met 2017 een vooruitgang van 3 naar 5 territoria. Ook in

2019 doet de slobeend het goed en het aantal is gestegen naar liefst 9 territoria.

Zoals in de laatste vogelatlas is te lezen, neemt de soort plaatselijk toe als gevolg van de ontwikkeling van natte natuur, zoals in de Bethunepolder heeft plaats gevonden.

Zomertaling

Net als bij de slobeend laat deze soort een toename zien.

Van 1 territorium in 2017 naar 3 in 2018. Ook hier draagt de vernatting bij aan de geschiktheid van het biotoop.

2019 laat een lichte achteruitgang zien naar 2 territoria.

zomertaling

Porseleinhoen

Groot was de verassing toen in juni 2018 tijdens een ochtendinventarisatie twee roepende porseleinhoentjes werden gehoord. Onverwacht maar toch ook verwacht. Het biotoop in en langs de aangelegde natte gebieden leent zich uitstekend voor de vestiging van rallen. Zeer benieuwd zijn we dan ook naar de (on?-) verwachte andere rallensoorten in de komende jaren.

Helaas zijn in 2019 geen porseleinhoenders waargenomen. In het seizoen 2018 waren er twee territoria en de verslaglegging van dat jaar sloot ik verwachtingsvol af.

Voor deze soort was het dus een tegenvaller maar voor de volgende soort ging de juichstemming een heel eind omhoog.

Kleinst waterhoen

Het was 18 mei 2019 toen ik 's ochtends vroeg naar het begin van de Veenkade reed om met de ochtendinventarisatie te beginnen. Het raam had ik open gedaan om eventuele geluiden beter te kunnen horen. Ter hoogte van de plasjes aan de Middenweg hoorde ik een vreemd geluid dat me meteen aan kleinst waterhoen deed denken. Ik stopte en hoorde het nog een paar keer en maakte er met de telefoon een opname van.

Om alle twijfel weg te nemen stuurde ik het geluid naar een medevogelaar ter controle. Vrijwel direct kreeg ik de bevestiging: het is er een!!

Na de telling reed ik er weer langs en tijdens een loopje langs de sloot waar ik het geluid hoorde vloog bijna

onder mijn voeten vandaan een kleine oranjebruine vogel naar de overkant van de sloot: kleinst waterhoen!

Gedurende het kwartier daarna liet de vogel zich een paar maal van dichtbij zwemmend zien waarna ik naar huis ben geracet om mijn camera te halen. Teruggekomen was de vogel nog steeds regelmatig van dichtbij te zien en kon ik mooie beeldvullende foto's maken.

De waarneming is in kleine groep bekend gemaakt. Later in de week werd de vogel verschillende malen weer gehoord en was er zelfs sprake van twee verschillende roepende exemplaren.

Op 22 mei 2019 werden ze voor het laatst gehoord. Dit kan twee dingen betekenen: de vogels zijn vertrokken of de vogels hebben gepaard. De zangactiviteit neemt na paring sterk of in zijn geheel af. De waarnemingen worden volgens de richtlijnen van BMP genomineerd als territoria.

Steltkluut

Nog een 'juichsoort'. In het broedseizoen 2019 zijn van begin mei tot eind juli steltkluten waargenomen in het nieuw aangelegde plas-drasgebied langs de Middenweg.

Eerst was er sprake van een enkel exemplaar. Later werden er zelfs 3 exemplaren gezien. Tijdens een inventarisatieronde waarbij ook dit plas-drasgebied werd bezocht, is zelfs een nest gevonden.

Of er ook jongen zijn geboren is nooit vastgesteld maar de aanwezigheid van heftig alarmerende steltkluten in de maanden juli en augustus lijkt hier wel op te duiden.

Scholekster

In 2018 helaas een afname van 4 (2017) naar 2 territoria. Ondanks het verbeterde biotoop, wordt de landelijke trend ook in onze polder zichtbaar. Deze afname is waarschijnlijk het gevolg van de verslechterde voedselsituatie in het waddengebied waardoor een minder hoog aantal vogels de winter overleeft.

In 2019 is nu weer een toename te zien van 2 naar 4 territoria.

Kleine plevier

Net als bij de scholekster een afname in 2018: in de periode toen er nog veel kaal en nieuw gebied was, was deze pioniersoort te verwachten. Nu de begroeiing toeneemt, neemt de aantrekkelijkheid om zich hier te vestigen, af.

In 2019 neemt de dynamiek in het gebied verder af. Waar de soort zich vlak na het ontstaan van de plas-

dras gebieden (met toen nog veel slik- en zand-oeveren) enthousiast vestigde met direct na aanleg een aantal van 6 territoria, is de verwachte daling voortgezet. In 2019 net als vorig jaar slechts 1 territorium. De verwachting is dat de soort, vanwege het verdwijnen van geschikte zandstrandjes, hier geheel zal verdwijnen.

Kievit

Na een jarenlange stijging van het aantal territoria, is het aantal in seizoen 2018 afgenomen van 49 naar 40. 2017 was duidelijk een topjaar. Dat het aantal territoria schommelt is logisch maar een afname met bijna 25% baart wel wat zorgen. Naar een verklaring ervan kan alleen maar worden gegist. Aan de geschiktheid van het biotoop ligt het in elk geval niet.

Net als in 2018 zijn er weer minder kievit: de daling zet door met slechts 33 territoria in 2019. Het lijkt erop dat de landelijke trend (afname in binnenlandse weidegebieden) ook hier doorzet.

Grutto

De Bethunepolderstand is, in tegenstelling tot de landelijke trend, nagenoeg stabiel. Al jarenlang ligt het aantal territoria rond de 18. In dit jaar 2018, gelijk als in 2017, 19 territoria. Tot vrij laat in het seizoen waren alarmerende grutto's te zien hetgeen betekent dat er op dat moment nog jongen waren. In zeker 3 gevallen zijn er in juli bijna volgroeide jongen waargenomen.

Ook hier lijkt het erop dat de vernatting van het gebied een gunstig effect heeft op de stand. Daarnaast levert het maaibeeld, in het bijzonder de welwillendheid van boer Willem van der Linden om vooraf op de aanwezigheid van grutto's te laten controleren alvorens te gaan maaien, een gunstige impuls op de aanwezigheid van de soort.

In 2019 is ook hier helaas een daling te zien. Leek het er eerst op dat de stand in de Bethunepolder vrijwel op een zelfde aantal bleef staan, nu is een daling naar 16 territoria een feit.

Het is jammer dat deze 'Vogel des Vaderlands', ondanks de aanleg van geschikte plas-dras gebieden, nu ook in ons gebied afneemt.

Tureluur

In 2018 is het aantal tureluurs afgenomen van 14 naar 11 territoria. De territoria concentreren zich meer en meer richting het plas-drasgebied ten zuiden van de Middenweg.

Hoewel de afname de landelijke trend volgt, zou je verwachten dat in de Bethunepolder de stand een stabiel beeld zou tonen.

Tegen de verwachting in (immers, kievit en grutto zijn achteruit gegaan) is het aantal tureluurs in 2019 toegenomen van 11 naar 13 territoria. Daarmee komt het aantal weer op gelijke hoogte met de jaren 2018 en 2017.

Visdief

Het autoclusterprogramma van het Sovon geeft in 2018 een aantal van 2 territoria aan. Hoewel de soort regelmatig jagend en met prooien gezien is, zijn er geen nesten gevonden op de plekken die daarvoor geschikt zouden zijn.

In 2019 geeft het autoclusterprogramma 1 territorium aan, ondanks dat het waarschijnlijk geen broedgeval is. Hoewel in de broedperiode telkens een of meer paren visdieven in het gebied verbleven, is het niet heel waarschijnlijk dat ze gebroed hebben.

Rietvogels

in 2018 zijn er afnames en toenames te zien. Met name kleine karekiet en rietgors laten grote stijgingen zien. De stijging van het aantal kleine karekieten kan het gevolg zijn van de stijging van de waterstand. Deze soort houdt van nattere rietgebieden.

De rietgors houdt van riet en ruigtes. In bepaalde delen van de polder is het met name de verruiging die voor de toename heeft gezorgd.

Rietzangers houden, in vergelijking met kleine karekieten van iets minder nat riet. Een oorzaak van de afname kan dus zijn dat de vernatting van het rietterrein, waardoor een toename in het aantal kleine karekieten ontstond, het gebied minder interessant maakt voor rietzangers. De volgende inventarisatiejaren zullen laten zien of deze trend zo doorgaat.

In 2019 zijn er evenals de vorige jaren weer schommelingen maar in de meeste gevallen in de positieve richting.

Hieronder het aantalsverloop van 2017, 2018 en 2019.

Sprinkhaanzanger	3 → 4 → 4
Snor	6 → 6 → 6
Bosrietzanger	10 → 11 → 18
Rietzanger	74 → 53 → 54
Kleine karekiet	12 → 18 → 26
Blauwborst	15 → 19 → 10
Rietgors	31 → 44 → 37
Waterral	6 → 4 → 6

Uilen

Voor 2019 ook nog een paar opmerkingen over de uilen in de Bethunepolder.

We zien een toename bij de kerkuilen: van 2 naar 3 territoria. E.e.a. in lijn met de landelijke ontwikkelingen. Ook de bosuil heeft zich weer gevestigd na een jaar zonder waarnemingen van deze soort.

Helaas zijn ransuil en steenuil totaal verdwenen. De hoop is nog wel gevestigd op de terugkomst van de steenuil. Op nog geen 2 km afstand is namelijk een steenuil territorium. Dit, gecombineerd met een goed muizenjaar, geeft perspectief op een hervestiging door jongen uit dat territorium.

De ransuil is al sinds 2 jaar helemaal verdwenen.

Bijzonderheden

Twee nieuwe vestigingen die vermeldenswaardig zijn voor 2019, zijn de vestiging van een paartje boomvalken en de aanwezigheid van een roerdomp. De boomvalken hebben voor het eerst sinds zeker 20 jaar weer in de polder gebroed, en met succes. In augustus zijn er minimaal 2 jonge exemplaren waargenomen. De roerdomp zal geen broedgeval geweest zijn. Hij is slechts een paar maal gehoord in een geschikte periode waardoor hij door het BMP systeem als territorium wordt aangemerkt.

Conclusie

Hoewel in 2018 van een aantal soorten een afname in aantal territoria valt te zien, is het voor de meest kritische soorten goed gesteld in de Bethunepolder. Met name de vestiging van porseleinhoen (2 territoria) is een kroon op het werk. Maar ook de toename van zomertaling (bedreigd) en slobbeend (kwetsbaar) bewijst dat de vernatting en het natuurherstel positief effect hebben op de vogelstand en diversiteit.

In 2019 valt, ondanks de verbetering van het gebied voor weidevogels door de aanwezigheid van nieuwe plas-drasgebieden, toch een afname te zien, met name bij kievit en grutto.

Maar de (wellicht ijdele?) hoop blijft dat de stand zich weer herstelt. Het gebied is tenslotte uitermate geschikt voor weidevogels en ten opzichte van de afgelopen twee/drie jaren is het niet minder geschikt geworden.

De afname is natuurlijk niet alleen afhankelijk van de geschiktheid van het gebied maar ook van andere factoren zoals weer, overwinteringsgebieden, verstoring etc.

Zoals bij diverse zangvogels (zie vorige pagina) zijn er ook positieve ontwikkelingen te zien, naast ook weer opvallende achteruitgangen (aantal territoria fitis gehalveerd, winterkoning en blauwborst idem dito). Een verklaring is daar vooralsnog niet voor te geven.

De komende jaren blijven we de vogelstand in de gaten houden en gaan we door met de tellingen zoals we al jaren met veel plezier doen. Meten is weten en alleen met getallen zoals hier gepresenteerd wordt de onderbouwing van meer natuurbeheer, -herstel en -ontwikkeling sterker.

Jacht

Aparte aandacht moet nog worden gegeven aan het onderwerp jacht. In het vorige telseizoen (2017) was geconstateerd dat er veel verstoring was als gevolg van jacht op grauwe ganzen.

Juristen van Vogelbescherming en Sander Kole hebben goed inzicht gegeven in wat nu wel en wat niet mag. Het is dankzijboer Willem van der Linden dat een min of meer compromis-oplossing werd gevonden door alleen op 3 in overleg bepaalde plekken aan schadebestrijding te doen.

Hopelijk houdt deze compromis-oplossing ook de komende jaren stand.

Ook voor 2019 even een terugblik op de ganzenjacht. Ook in 2019 is weer gejaagd in het broedseizoen. Jammer dat dit ook kan gebeuren in een Natura-2000 gebied. Dat ligt aan de regeling betreffende de schadevergoedingen die boeren kunnen ontvangen als gevolg van ganzenvraat. Deze regeling bepaalt dat er alleen recht is op schadevergoeding als aantoonbaar op ganzen wordt gejaagd, ook in de periode dat

vogels broeden.

Twee regelingen (natuurbescherming enerzijds en recht op schadevergoeding door ganzenvraat anderzijds) die elkaar in de weg zitten.

Om daar toch een redelijk praktische weg in te vinden heb ik met Willem van der Linden (agrariër/jager), en Sander van Rijswijk (Handhaving Provincie Utrecht) gesproken. Concrete afspraak is dat er een kaart wordt gemaakt waarop wordt aangegeven op welke plekken weinig of geen weidevogels zitten. Op die plekken zou dan de ganzenbestrijding kunnen plaatsvinden. Deze kaart moet ten tijde van dit schrijven nog worden gemaakt en besproken.

Verruiging

(jaar 2018): In een aantal natte terreinen die oorspronkelijk de bestemming hadden van plas-dras gebied of bloemrijk grasland, ontstaat teveel boomgroei van met name wilg. De beste oplossing om dit tegen te gaan is om deze boompjes met wortel en al uit de grond te trekken. Wordt dat niet bijtijds gedaan, dan valt dit niet meer met de hand te doen en kan het alleen machinaal of kan het alleen maar worden gemaaid.

Nadeel van deze laatste oplossing is dat de groei het volgende seizoen gewoon doorgaat.

Namens Vogelwacht Utrecht afdeling Vechtplassen is aangeboden om met een groep vrijwilligers deze 'bomentrek' uit te voeren. Waternet heeft zelf met vrijwilligers een dag boompjes getrokken.

Het is zaak om dit probleem wel te blijven aanpakken, hopelijk lukt dat beter in de komende seizoenen. De vrijwilligersdienst die afdeling Vechtplassen heeft aangeboden blijft ook de komende tijd van kracht.

(jaar 2019) : Nog steeds is er, met name op de terreinen van Staatsbosbeheer, sprake van te veel verruiging. Op enkele plekken staan de wilgen en populieren al 4 meter hoog. Jammer, want met teveel houtopslag en verbossing vermindert de diversiteit.

Verdwenen/nieuw gevestigd

In onderstaand overzicht zijn de soorten aangegeven welke in 2019 zijn verdwenen en welke soorten zich nieuw hebben gevestigd.

2018		2019	
Verdwenen soorten (8):	Nieuw gevestigd (7):	Verdwenen soorten (6):	Nieuw gevestigd (9):
- kleine Canadese gans - wintertaling - steenuil - ransuil - bosuil - ijsvogel - braamsluiper - nachtegaal	- brandgans - soepeend - torenvalk - porseleinhoen - kleine bonte specht - grote lijster - huiszwaluw	- grote Canadese gans - fuut - porseleinhoen - gaai - grote lijster - goudvink	- Canadese gans - roerdomp - boomvalk - kleinst waterhoen - steltkluut - bosuil - gierzwaluw - Cetti's zanger - braamsluiper

Resultaten inventarisatie 2019

Een overzicht van de aantallen territoria per soort voor de jaren 2014-2019 is hieronder opgenomen.

Een groen getal betekent dat de betreffende soort in aantal is toegenomen. Rood betekent dat de soort in aantal is afgenomen.

soort	territoria 2014	territoria 2015	territoria 2016	territoria 2017	territoria 2018	territoria 2019
Knobbelzwaan	2	3	1	1	2	3
Brandgans					1	3
Grauwe Gans	31	23	76	213	165	206
Canadese Gans		1	0	0	0	3
Grote Canadese Gans		1	3	3	3	0
Kleine Canadese gans	0	0	0	3	0	0
Soepeend					2	3
Nijlgans	13	6	5	13	14	14
Bergeend	5	5	5	4	2	4
Kuifeend	21	20	21	24	13	26
Krakeend	14	25	20	22	27	42
Slobeend	2	1	2	3	5	9
Wilde Eend	24	40	29	65	61	76
Zomertaling	0	1	1	1	3	2
Wintertaling	0	0	0	1	0	0
Kwartel	0	0	1	0	0	0
Fazant	12	12	11	18	14	13
Ooievaar	2	3	3	3	3	4
Dodaars	1	0	0	0	0	0
Fuut	0	0	0	1	1	0
Roerdomp						1
Bruine Kiekendief	1	2	1	1	1	1
Havik	1	2	1	1	2	1
Sperwer	1	0	0	1	1	1
Buizerd	3	5	5	4	4	4
Torenvalk	0	0	1	0	1	1
Boomvalk						1
Porseleinhoen					2	0
Waterral	4	7	5	6	4	6
Kleinst waterhoen						2
Waterhoen	7	7	4	8	7	15
Meerkoet	11	27	19	20	32	37
Scholekster	3	2	3	4	2	4
Steltkluut						1

soort	territoria 2014	territoria 2015	territoria 2016	territoria 2017	territoria 2018	territoria 2019
Kleine Plevier	4	6	5	2	1	1
Kievit	38	44	41	49	40	33
Watersnip	0	0	1	0	0	0
Grutto	16	16	17	19	19	16
Tureluur	9	9	13	14	11	13
Visdief	0	0	0	1	2	1
Holenduif	3	7	6	5	4	6
Houtduif	21	23	26	30	21	28
Turkse Tortel	3	7	2	2	2	1
Koekoek	3	3	3	2	2	3
Kerkuil	1	1	1	2	2	3
Steenuil	1	1	1	1	0	0
Bosuil	1	2	2	2	0	2
Ransuil	1	0	0	1	0	0
Gierzwaluw						2
IJsvogel	0	0	1	1	0	0
Groene Specht	1	0	0	0	0	0
Grote Bonte Specht	3	5	3	6	5	5
Kleine Bonte Specht	0	1	0	0	1	1
Ekster	7	9	7	6	5	4
Gaai	2	3	2	3	1	0
Kauw	16	7	5	14	13	5
Zwarte Kraai	5	9	7	11	8	13
Pimpelmees	18	19	19	19	14	20
Koolmees	21	28	26	35	29	26
Oeverzwaluw	9	0	0	0	0	0
Boerenzwaluw	24	20	25	36	38	67
Huiszwaluw	3	3	3	0	8	3
Cetti's Zanger	1	0	0	0	0	5
Staartmees	2	1	2	2	1	1
Tijftjaf	29	47	42	24	24	21
Fitis	17	25	16	30	26	13
Braamsluiper	0	0	1	1	0	1
Grasmus	11	16	20	16	23	22
Tuinfluits	3	4	6	1	4	4
Zwartkop	10	27	24	20	19	17
Sprinkhaanzanger	5	6	3	3	4	4
Snor	4	5	6	6	6	6
Spotvogel	2	1	3	2	2	3

soort	territoria 2014	territoria 2015	territoria 2016	territoria 2017	territoria 2018	territoria 2019
Bosrietzanger	13	12	7	10	11	18
Kleine Karekiet	5	9	9	12	18	26
Rietzanger	30	43	49	74	53	54
Boomkruiper	3	4	6	6	5	3
Winterkoning	27	40	49	39	41	29
Spreeuw	45	30	32	35	26	75
Merel	34	41	48	42	27	31
Zanglijster	6	6	6	6	4	3
Grote lijster					1	0
Grauwe vliegenvanger	0	0	2	1	2	1
Roodborst	8	7	3	3	3	2
Nachtegaal	0	0	0	1	0	0
Blauwborst	5	9	10	15	19	10
Gekraagde Roodstaart	0	1	0	0	0	0
Roodborsttapuit	5	11	11	9	13	11
Heggenmus	21	14	16	28	17	14
Huisemus	49	86	88	98	75	113
Ringmus	0	1	0	0	0	0
Witte Kwikstaart	9	22	28	22	16	21
Graspieper	18	21	28	27	24	21
Vink	9	28	41	22	26	28
Groenling	8	11	10	12	11	9
Putter	12	13	16	24	14	30
Kneu	3	5	6	4	3	2
Goudvink	2	1	1	1	2	0
Appelvink	0	0	1	0	0	0
Rietgors	8	16	30	31	44	37
Totaal territoria	772	979	1053	1308	1162	1371
Aantal soorten	73	73	76	78	77	80

Jaarverslag vrijwilligers 2018 en 2019 broedvogels Waterleidingplas

Piet Spoorenberg

Waterleidingplas

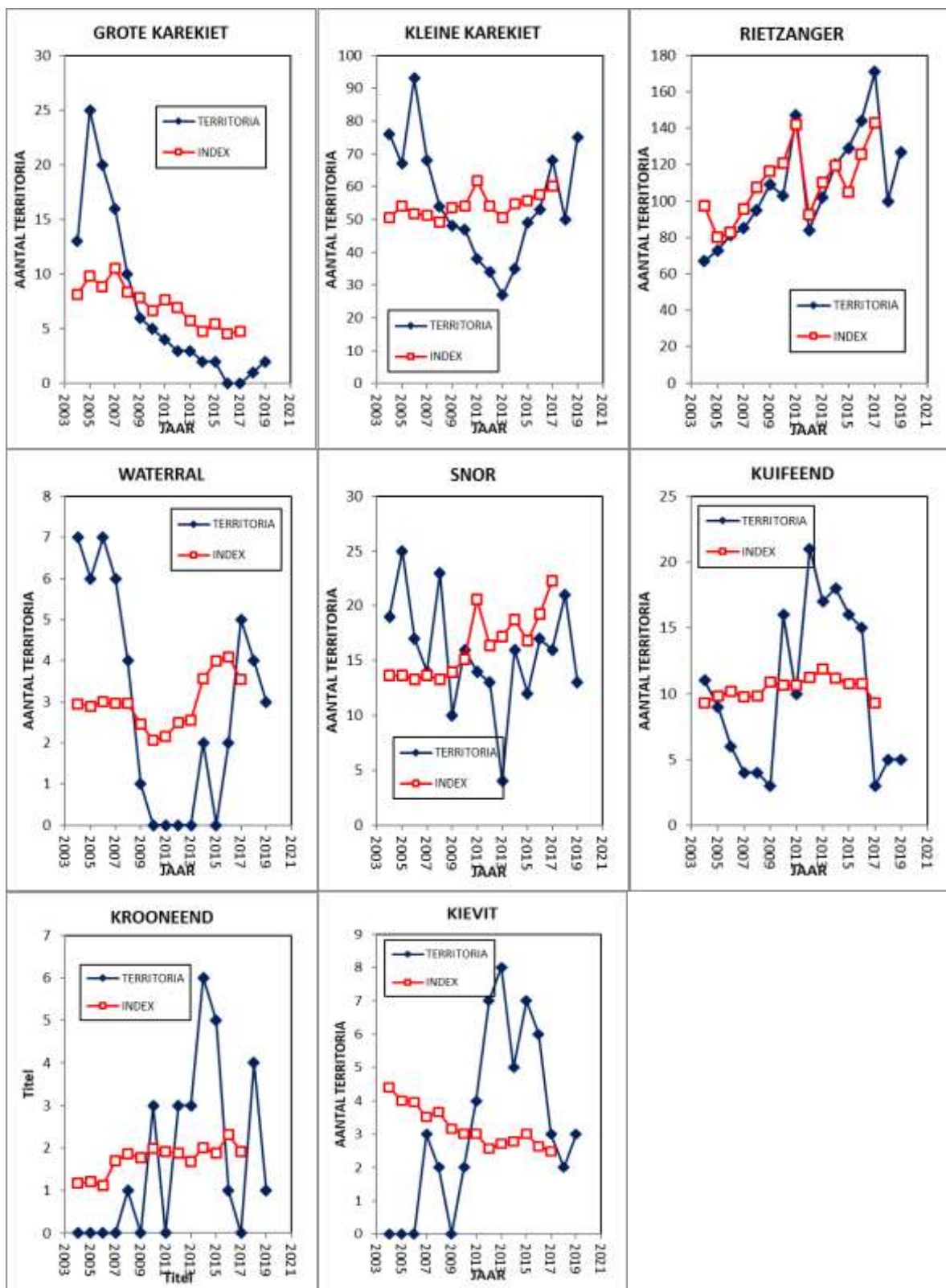
Sinds 2013 is wordt actief ingezet op verjagen en populatiebeperking van de grauwe ganzen in het broedseizoen. Dit om herstel van het waterriet te realiseren, nadat dit in de jaren ervoor geheel was weggegraasd.

De lange strook waterriet is visueel duidelijk aan het herstellen. Inmiddels heeft dit geleid tot (start van) herstel van kleine karekiet, snor, waterral en ook de grote karekiet laat een voorzichtig eerste herstel zien.

Weidevogels als tureluur en kievit reageren positief op de peilverhoging. Ook watersnip en porseleinhoen reageren positief, maar zijn nog geen vaste broedvogel. Kuifeend en krooneend maken na een sterke groeiende trend in 2017 een neerwaartse beweging.

Bijzonder in 2019 was een succesvol broedgeval van het woudaapje, dat 2 jongen groot wist te brengen. Op de foto 1 van de 2 jongen (foto Ellen de Bruin)

Slangenveldje

In 2017 is een klein gebiedje van 10 hectare aan het broedvogelonderzoek toegevoegd. Dit zogeheten slangenveldje is tot moerasgebiedje omgevormd. Een deel was enkele jaren geleden al omgevormd, en in 2016 het laatste deel van de 10 hectare. In 2017 vonden we nog broedterritoria van "weidevogels" kievit, kleine plevier en scholekster. Deze soorten profiteerden tijdelijk van de open drassige situatie in 2017. Maar zoals verwacht verdwijnen deze als de moerasvegetatie zich komende jaren ontwikkelt. Dat blijkt al uit de gegevens van het 2018 en 2019. De bosvogels komen voor in de bosrand rond het terrein.

Broedterritoria	2017	2018	2019
Blauwborst	2	3	1
Boomkruiper	2	1	0
Bosrietzanger	0	1	1
Fitis	0	0	1
Grasmus	1	0	0
Groenling	0	1	1
Grote bonte specht	1	1	0
Heggenmus	1	1	0
Holenduif	0	1	0
Houtduif	1	0	1
Kievit	3	1	1
Kleine karekiet	9	6	9
Kleine plevier	3	0	0
Koekoek	1	0	1
Koolmees	1	1	0
Krakeend	0	1	0
Kuifeend	0	0	1
Meerkoet	0	1	1
Merel	3	3	0
Pimpelmees	0	1	1
Putter	0	1	0
Rietgors	4	5	4
Rietzanger	9	5	5
Scholekster	1	0	0
Snor	1	2	3
Spotvogel	1	0	0
Tijftjaf	4	3	1
Tuinfluit	4	3	2
Tureluur	1	1	1
Vink	2	2	2
Waterral	1	1	2
Wilde eend	1	3	1
Winterkoning	5	6	3
Zanglijster	2	1	0
Zwartkop	3	3	3
Totaal aantal territoria	67	59	46

Zwarte stern

Sinds 2006 worden vlotjes uitgelegd voor de Zwarte Stern in de plassen ten westen van de waterleidingplas (Terra Nova). Het broedresultaat van de zwarte sterns wordt daarbij zo goed als mogelijk gevolgd. Duidelijk is, dat dit succes jaarlijks nogal fluctueert en dat vooral het weer hier de sterns een handje helpt, of zelfs het resultaat van het broeden geheel kan vernietigen met een periode met storm, zware regen en hagel. Helaas was er in 2018 geen enkele zwarte stern aanwezig die een broedpoging heeft ondernomen.

In 2019 zijn in totaal op 5 locaties, 52 vlotjes uitgezet.

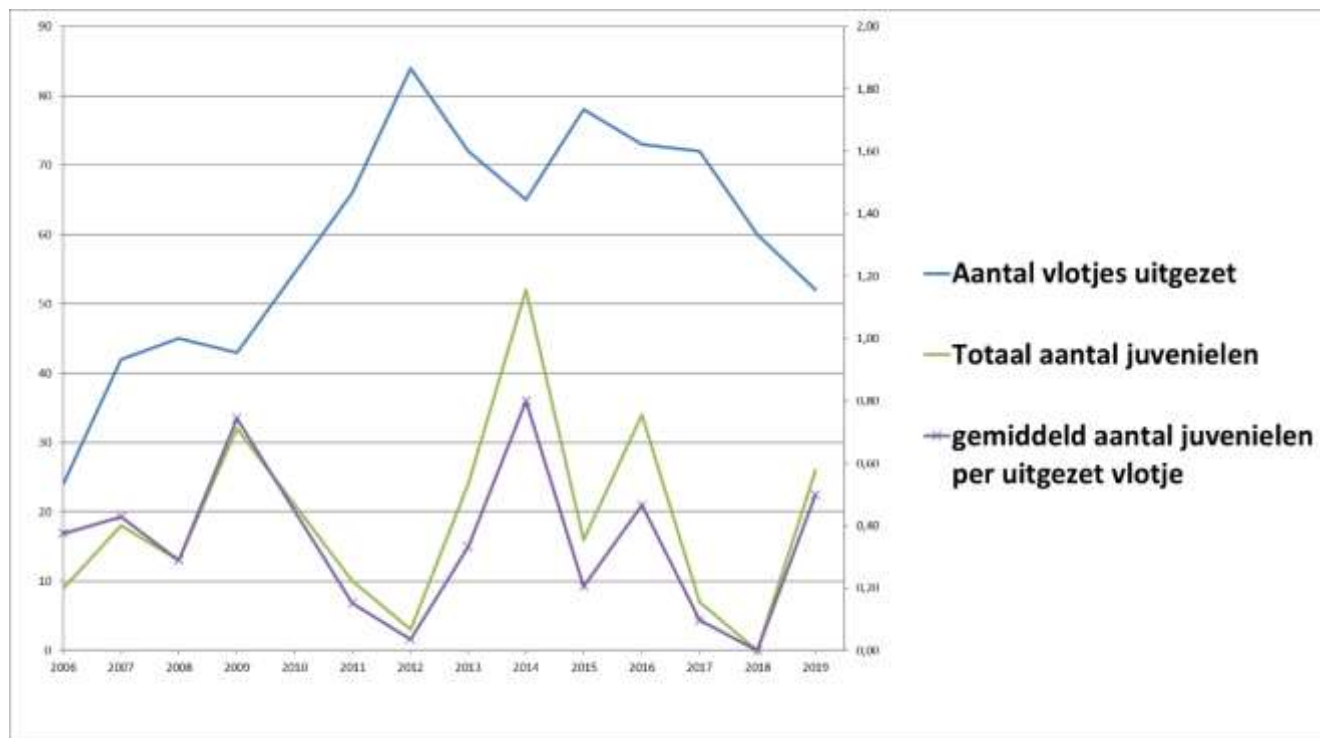

In de Kom op locatie 5 waren 9 vlotjes uitgezet, maar deze zijn nooit door Zwarte Sterns bezet. Op Terra Nova waren op vier locaties 43 vlotjes uitgezet. In 2019 kwamen de Zwarte Sterns laat binnen, namelijk op 23 mei. Op 28 mei is het broeden begonnen. Op de locaties 1 en 3 lagen in totaal 23 vlotjes en die zijn nooit door Zwarte Sterns bezet. Op 13 vlotjes is er door de Zwarte Stern gebroed, dat is 25% van alle uitgezette vlotjes en 30,23 % van de vlotjes op Terra Nova. Op 12 vlotjes zijn er 26 juvenielen waargenomen. Op 1 vlotje was 1 juveniel. Op 8 vlotjes waren 2 juvenielen.

Op 3 vlotjes waren 3 juvenielen.

In één geval, op locatie 4, werd het omgekeerde vlotje na een broedpoging van 3 weken met drie eieren door het ouderpaar verlaten. Omdat het tijdens de broedperiode langere tijd warm tot heet was, moeten de eieren welhaast gekookt zijn geweest op de kale ondergrond.

Dit jaar zijn alle vlotjes met gaas omspannen en dit heeft goed gewerkt. Er is 1 keer een Kuifeend op een vlotje gezien en nooit ganzen op de vlotjes. Desondanks lagen er toch een aantal vlotjes ondersteboven. Onbekend is hoe dit kon gebeuren.

Publicaties in 2018 en 2019

De resultaten zijn op een ledenavond van de VWG op 8 december 2018 en 7 december 2019 gepresenteerd. Deze presentatie is te vinden op de website van onze VWG

Excursies in 2018 en 2019

Er worden jaarlijks 3 keer samen met Nico Bouman publieksexcursies specifiek gericht op de vogels verzorgd.

Piet Spoorenberg
8 maart 2020

Verslag van de eekhoornmonitoring in 2018

De storm in januari 2018 heeft de helft van de eekhoornnesten die wij in 2017 hadden gezien vernield. Dit gaf ons geen goed gevoel.

Wij zijn het jaar gestart met het idee dat er nog steeds heel weinig eekhoorns zijn.

De boswachters en de gastvrouwen en – heren hebben nog waarnemingen van eekhoorns doorgegeven, ze zijn er dus gelukkig nog.

Op 28 februari konden wij bij Tiendenstort eekhoornsporen in de gevallen sneeuw zien. Nu geen vraatsporen of nesten als teken van hun aanwezigheid maar wel prenten (afdrukken van hun pootjes).

Hier wat foto's van eekhoornprenten in de sneeuw. Deze zijn in december 2018 bij Zeerust door Clarence Wever en Dirk Turkenburg genomen.

Hoogtepunten:

Aan het eind van het jaar toen de bladeren van de bomen waren zagen wij weer tot onze verrassing nieuwe nesten langs de beukenlaan nabij ingang Oase (Sijmpjesbos), mooie nesten bij Zeerust, nabij de oude beukenlaan langs Starrenbos tot en met de Lange hoeken. Tevens ook nabij Adamstort. Dit gaf ons weer hoop op toename van het aantal eekhoorns.

Een ander hoogtepunt was het vinden van een hele verzameling opengemaakte walnoten mooi onder een naaldboom in de dennenstrook langs Bentveld waarin de afdrukken van de tandjes nog te zien waren. Dit hadden wij nog niet eerder gezien maar helaas hadden we geen fotocamera bij ons.

Wel hebben wij zelf eekhoorns gezien nabij Sijmpjesbos, Panneland en Adamstort. En de gastvrouwen en – heren hebben eekhoorns gezien bij de ingang Oase en bij Zeerust.

Men kan de eekhoorns ook bij de Dennenstrook langs Bentveld tegenkomen. Op de plaatsen waar wij vroeger eekhoorns tegenkwamen hebben we ze niet gezien.

In 2018 hebben we geen publicaties ingezonden en vanwege het geringe aantal eekhoorns in de AWD hebben wij wederom geen eekhoornexcursies gegeven.

Verslag van de eekhoornmonitoring in 2019

In januari zagen wij voor het eerst sinds wij de eekhoorns monitoren, vier nesten en eekhoornvraat langs de Oosterduinrel aan de kant van het Huttenbos.

Nesten hebben wij ook gezien nabij de zichtlaan en zee dennen te Pannenland. Het aantal was vier stuks.

Verder hebben wij nesten gezien bij Zeerust (drie stuks), langs de beukenlaan (drie stuks) en ook drie bij de lange hoeken op de beukenlaan. Tevens hebben wij ook zes nesten gezien bij de waterslagtoren te Adamsstort.

Weer krijgen wij af en toe waarnemingen van eekhoorns door van boswachters en van de gast vrouwen en – heren. Ze zijn er gelukkig nog. Maar nog steeds niet veel.

Wel hebben wij zelf eekhoorns gezien bij de Beukenlaan, Adamsstort, Pannenland, Dennenstrook langs Bentveld en bij Zeerust.

Op alle overige plaatsen waar wij vroeger eekhoorns tegenkwamen hebben wij ze niet gezien.

Hoogtepunten:

Dit heeft niets met eekhoorns te maken maar ik wilde het toch vertellen. Bij het zoeken naar eekhoorns bij Adamsstort zagen wij buiten het hek op Mariënweide zeven reeën lopen. Deze zie je niet meer zo vaak in de AWD.

Wij hebben geen publicaties ingezonden.

Vanwege het weinige aantal eekhoorns in de AWD hebben wij wederom geen eekhoorn-excursie gegeven.

Mocht er iemand een eekhoorn zien; kunnen jullie deze dan aan mij doorgeven. Dan wil ik graag weten waar, het tijdstip en wat zij aan het doen waren. Mij e-mail adres is weverc@telfort.nl. Jullie kunnen het ook aan Vincent van der Spek van Waternet doorgeven.

Clarence Wever en Paul Smits

Vrijwillige gastheren en -dames 2018 (2019)

Sinds 2016 mag ik deel uitmaken van het team vrijwillige gastheren en -dames, de meeste vaste wandelaars herkennen ons inmiddels wel. Iedere zondagmiddag, en soms ook nog zaterdagmiddag staan we bij de ingangen en heten bezoekers welkom in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Een team zijn we zeker, waar de één een echte vogelkenner is, weet de ander weer heel goed te vertellen hoe de waterzuivering precies in zijn werk gaat, of welke vlinders er rondfladderen. Samen staan we sterk. En als we het niet meer weten, dan kunnen we het altijd nog aan één van de boswachters vragen.

Onze dienst begint altijd in het bezoekerscentrum. We kletsen wat bij met elkaar en de dienstdoende boswachter vertelt over actuele zaken, zoals een brug die tijdelijk weg gehaald is, of bijzondere waarnemingen in het duin. Hierna verdelen we ons in teams van twee en wandelen of fietsen naar één van de ingangen.

Zodra we ter plekke zijn worden we aangesproken. Veel voorkomende vragen gaan over de lengte van de wandelroutes, en ook wordt vaak gevraagd in welk deel van het duin de meeste Damherten te zien zijn. Mensen komen ook met een foto op hun mobiel, en laten zien wat ze onderweg zijn tegen gekomen. Ze vinden het heel leuk als wij dan iets kunnen vertellen over hun foto.

Als mensen heel geïnteresseerd zijn in een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld de bunkers in het duin of de waterzuivering, dan maken wij deze mensen attent op de excursies die Waternet organiseert en de speciale wandelingen die bezoekers kunnen downloaden via de website of op kunnen halen in het bezoekerscentrum. We geven vaak een exemplaar van de Struinen mee, wat door mensen erg gewaardeerd wordt.

Natuurlijk zijn er wel eens mensen die klagen, bijvoorbeeld dat er geen WiFi is in het duin, en geen WC. Of mensen willen even duidelijk hun mening geven over bepaalde zaken. Wij horen het aan, en spelen de informatie of klachten waar nodig door aan Waternet. Meer kunnen wij er niet mee.

Na een paar uur zit de dienst erop en gaan we terug naar het bezoekerscentrum, waar we nog even napraten, en belangrijke zaken evalueren.

Annemarie Kesseling

Historische werkgroep Amsterdamse waterleidingduinen

Jaarverslag 2018-2019

De jaren 2018 en 2019 stonden in het teken van het op orde brengen van 2 gigantische archieven, deze zijn deels ook gedigitaliseerd. Deze hebben we eind 2019 voltooid.

Onze archiefruimte bevindt zich in het bedrijfsmuseum van Waternet aan de Leidsevaart. Dit is alleen te bezoeken op donderdagen, op aanvraag.

Regelmatig zijn wij gevraagd om medewerking te verlenen aan publicaties, door **Stichting Duinbehoud** of het blad **Tussen Duin en Dijk**, hetzij met een foto of gegevens.

Waternet heeft ons zowel in 2018 als in 2019 gevraagd bij de Duinverhalenweek, over de historie van de duinen, georganiseerd in en rond het Bezoekerscentrum. Er zijn drie historische wandelingen samengesteld, inclusief foto's uit ons archief. Een verzoek waar wij graag gevolg aan hebben gegeven.

Op 4 mei 2018 overleed onze zeer gewaardeerde vriend Siem Bouwmeester, hij was samen met zijn vrouw Adrie altijd van de partij op onze bijeenkomsten en activiteiten. Een man van het 1ste uur van onze werkgroep. Hij zat vol verhalen over de duinen en het radiostation NORA. Hij heeft veel van zijn verhalen voor ons opgeschreven, wij zijn hem erkentelijk voor het vele werk dat hij voor de AWD en onze werkgroep heeft verzet.

Het jaar 2020 zal in het teken staan van 75 bevrijding. Heeft u foto's of verhalen over

de oorlogsperiode in het duin, wij komen graag bij u langs.

Op onze facebookpagina "historische werkgroep Amsterdamse waterleidingduinen" willen wij aandacht besteden aan dit onderwerp.

Wij zijn nog steeds op zoek naar enthousiaste mensen die ons willen helpen met de historie van het duin. De klusjes:

- grenspalen inmeten met een gps.
- foto's maken met betrekking tot het duinnamenboek "het ABC van de AWD".

Wij danken Waternet dat zij samen met ons de historie van de duinen levend willen houden.

Christien Kemp

(Secretaris van de Historische Werkgroep AWD)

Jaarverslag 2018 van Houtzwammen werkgroep KNNV afd. Haarlem

We hebben het afgelopen jaar, met 10 leden, 11 maal verschillende terreinen bezocht. Dit in de perioden van half januari tot circa half maart en van eind september tot begin december. Hierbij hebben we circa 300 soorten gevonden.

De waarnemingen in het najaar waren soms slecht vanwege de droge periode van de afgelopen zomer. De houtzwammen waren nog te droog.

De waarnemingen zijn doorgegeven aan de Mycologische vereniging. In 2019 gaan we op de zelfde manier door.

Enkele leuke en interessante soorten zijn: Oorlepelzwam *Auriscalpum vulgare*, kopergroenbekerzwam *Chlorociboria aeruginosa* sl., Oranje aderzwam *Phlebia radiata*, Tweekleurig elfenbankje *Gloeoporus dichrous*, Schubbige oesterzwam *Pleurotus dryinus*, Boompuist *Postia ptychogaster*.

Leo van der Brugge heeft in oktober een excursie gegeven in Leyduin voor het Nivon. Ook voor het IVN ZK een excursie op de laatste zondag van oktober in Groenendaal, en in november in de AWD met Jan Willem van Velzen gegeven.

Oranje aderzwam

Jaarverslag 2019 van Houtzwammen werkgroep KNNV afd. Haarlem

We hebben van half januari tot half maart, en van half september 15 verschillende terreinen op dinsdagmorgen bezocht in de AWD. Helaas hebben Agaat en Co in het voorjaar af moeten haken door de ziekte van Co. We missen ze want zij waren erg enthousiast met goede waarnemingen en met microscopische determinaties.

Enkele leuke waarnemingen van dit jaar: Leerachtige korstzwam *Porostereum spadiceum*, Eiklenvuurzwam *Formitiporia robusta*, geel houtvlieskelkje *Hymenoscyphus calyculus*, gesteelde druppelzwam *Darcrymyces capitatus*, getande boomkorst *Radulomyces molaris*.

Getande boomkorst

Alfons Vaessen en Leo van der Brugge hebben in het najaar een paddenstoelencursus gegeven.

Leo van der Brugge heeft in het najaar een excursie gegeven aan het Nivon in Koningshof, een excursie in Wandelbos Groenendaal en een in de AWD.

Samen met Jan Willem van Velzen heeft Leo van der Brugge in november in het NME een presentatie gegeven over paddenstoelen voor de KNNV en het IVNZK.

Alle gegevens zijn verzonden naar de NMV. Voor 2020 zullen we verder gaan met het inventariseren van verschillende terreinen.

Leerachtige korstzwam

HYDROBIOLOGISCH EN MALACOLOGISCH ONDERZOEK IN DE AWD IN 2018

== 2018

Gedurende het gehele jaar werden bezoeken gebracht aan het **Meertje van de Blauwe Paal**. In de loop van het jaar zakte de waterstand en viel het meertje vrijwel droog.

Voor RAVON werden de **amfibieën** van het kilometerhok waarin het Meertje van de Blauwe Paal en het Haasveld liggen genoteerd. In dit gebied, met 4 locaties, werden kleine watersalamander, gewone pad, rugstreeppad, bruine en groene kikker aangetroffen.

Op enkele plaatsen werd onderzoek gedaan aan de **waterfauna** in de AWD. In dit verslagjaar werd op enkele plaatsen naar **libellen**larvenhuiden gezocht. De resultaten werden naar de LWZK gestuurd (Eiland van Rolvers, Groot Zwarteveld).

Voor het eerst trof ik dit jaar in 2 poeltjes de huidjes aan van de gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*). Zeer bijzonder was de waarneming van een vliegende sierlijke witsnuitlibel (*Leucorrhinia caudalis*).

In het kader van het project 'herstelbeheer poelen' (Life+) werd een aantal poelen op het Eiland van Rolvers en in het Zwarteveld weer onderzocht op hun **waterdieren en waterplanten**. Dit om na te gaan of de poelen zich hersteld hebben van het baggeren. De resultaten van dit onderzoek worden gerapporteerd aan Waternet.

Bij de noordpunt van de van Limburg Stirumvallei zijn grondlagen vrijgekomen. Tijdens een onderzoek werden enkele jaren geleden enkele **botten** aangetroffen. De opvallendste waren die van een beer. De publicatie hierover trok de aandacht in alle landelijke en veel lokale media. Het was namelijk een van de laatste bruine beren die in Nederland in het wild rondliep. In dit verslagjaar werd er weer aandacht aan besteed, speciaal voor de lezers van het tijdschrift Duin. In 2018 werden iets zuidelijker door W. Heemskerk een aantal botten van een edelhert en 1 van een zeehond aangetroffen. Ook deze waren vrijgekomen na het graafwerk in het voormalige kanaal.

== 2019

In 2019 wil ik doorgaan met onderzoek aan waterdieren (speciaal libellen en mollusken) en landslakken. Aparte projecten: Meertje van de Blauwe Paal (vegetatie, dieren), Eiland van Rolvers (waterslakken). Voor RAVON zal weer gekeken worden naar de aanwezigheid van amfibieën in een kilometerhok. In het kader van het Life+ project wordt de ontwikkeling van een aantal uitgekozen poeltjes op het Eiland van Rolvers en op het Zwarteveld gevolgd na het schonen. Aan een publicatie hierover wordt gewerkt.

Excursies in 2018

24 mei. RAVON. Amfibieën en reptielen in de AWD.

19 juni. 3 Amsterdamse schoolklassen. Waterdieren in de AWD (zelf vangen en determineren).

Publicaties in 2018

2018. De bruine beer in de duinen van Noordwijk. Duin - winter 2018: 22-24.

Wim Kuijper, januari 2019

Sierlijke witsnuitlibel. AWD, Eiland van Rolvers, 15-5-2018

HYDROBIOLOGISCH EN MALACOLOGISCH ONDERZOEK IN DE AWD IN 2019

== 2019

Gedurende het gehele jaar werden bezoeken gebracht aan het **Meertje van de Blauwe Paal**.

Evenals in 2018 viel in de loop van het jaar het meertje droog. De watervegetatie en de waterdieren waren verdwenen (weggevlogen of deels gestorven). In oktober stond het weer vol water, mogelijk hebben er toen nog libellen eieren afgezet.

Voor RAVON werden de **amfibieën** van het kilometerhok waarin het Meertje van de Blauwe Paal en het Haasveld liggen genoteerd. In dit gebied, met 4 locaties, werden door de droogte weinig waarnemingen gedaan. De resultaten zijn naar RAVON gestuurd.

Op enkele plaatsen werd onderzoek gedaan aan de **waterfauna** in de AWD. In dit verslagjaar werd weer op enkele plaatsen naar **libellen**larvenhuiden gezocht. De resultaten werden naar de LWZK gestuurd (Eiland van Rolvers, Groot Zwartevelde). Voor het eerst trof ik dit jaar in enkele poeltjes de huidjes aan van de vuurlibel (*Crocothemis erythraea*).

In het kader van het project 'herstelbeheer poelen' (life+) werd een aantal poelen op het Eiland van Rolvers en in het Zwartevelde weer onderzocht op hun **waterdieren en waterplanten**. Dit om na te gaan of de poelen zich hersteld hebben van het baggeren. De resultaten van dit onderzoek worden gerapporteerd aan Waternet.

Bij de noordpunt van de Van Limburg Stirumvallei zijn weer grondmonsters genomen voor het onderzoek van de **schelpenfauna van de Oude Duinen** (ca. 1000 jaar oud). In enkele stuifkuilen in het Flessenveld is gezocht naar schelpenfauna's in oude bodems.

==

Tijdens 3 dagen in oktober werd meegewerkt aan opnamen voor een tv-programma van **Vroege Vogels** over de AWD. Het onderzoek naar de planten- en dierenfondsten in een oude bodem van

1000 jaar geleden werd behandeld (vondsten bruine beer, oehoe) en ook het onderzoek naar waterdieren in diverse poelen werd gefilmd. Dat laatste onderdeel werd helaas niet uitgezonden. Het was een leuke ervaring om met de ploeg van Vroege Vogels te werken, allemaal aardige mensen.

Tijdens de opnamen voor Vroege Vogels werden regelmatig luchtopnamen gemaakt met een drone (*opm van Waternet-samensteller van deze bundel: drones zijn verboden in het duin. Ze worden alleen bij hoge uitzondering toegestaan door Waternet voor professioneel gebruik, zoals onderzoek*)

== 2020

In 2020 wil ik doorgaan met onderzoek aan waterdieren (speciaal libellen en mollusken) en (fossiele) landslakken. Aparte projecten: Meertje van de Blauwe Paal (vegetatie, dieren), Eiland van Rolvers (waterslakken). Voor RAVON zal weer gekeken worden naar de aanwezigheid van amfibieën in een kilometerhok. In het kader van het Life+ project wordt de ontwikkeling van een aantal uitgekozen poeltjes op het Eiland van Rolvers en op het Zwarteveld gevolgd na het schonen. Aan een publicatie hierover wordt gewerkt.

W.J. Kuijper
w.j.kuijper@gmail.com

Wim Kuijper, januari 2020

Verslag voor de AWD van de KNNV-libellenwerkgroep Zuid-Kennemerland

Alle tellers, 15, die genoteerd staan voor het libellenonderzoek zijn actief geweest.

Er zijn 12 routes gelopen, die 7 tot 13 keer werden bezocht.

Hierop zijn 28 soorten waargenomen.

Tevens werden het Boogkanaal en de plasjes rond het Groot Zwartevelt een 2 tal keren bezocht.

Opvallende resultaten: de vuurlibel werd 3 keer waargenomen. De zuidelijke glazenmaker werd niet gezien. De zuidelijke keizerlibel daarentegen werd maar liefst 17 maal gezien. De gevlekte witsnuitlibel werd 8 keer gezien. De noordse witsnuit werd 3 keer en de venwitsnuitlibel 2 keer waargenomen.

Maar de meest bijzondere waarneming was toch wel dat twee keer een sierlijke witsnuitlibel op route 20, Eiland van Rolvers de Grote Oostelijke plas werd gezien.

Sierlijke witsnuitlibel – foto Sjek Venhuis

Publicatie

Waarnemingenoverzicht 2017

Excursies

Op 8 juli was er een publieksexcursie in de Amsterdamse Waterleidingduinen, 32 deelnemers. Er werd door de deelnemers enorm genoten van de zeer grote hoeveelheid keizersmantels die foerageerden op duinkruiskruid. Helaas was het op libellengbied wat minder. Het kan ook te heet zijn voor deze insecten.

Er zijn 2 lezingen geweest: 25 april door Albert Vliegthart van de Vlinderstichting, 19 personen. 30 oktober een lezing door Steven de Kruijf en Judith van Tol 26 personen. Na de pauze gaf Piet Veel een toelichting bij het Atlasproject. Er werden in verband met het Atlasproject enige keren extra gebieden bekeken. Intussen ligt het resultaat van kaartjes, stukjes tekst en tellingen over de laatste tien jaar bij de drukker.

Vooruitblik

We gaan het Atlasproject afronden met de verkoop van het boek met als titel "Libellen in Zuid-Kennemerland". In het voorjaar van 2019 zal René Manger een voordracht houden.

Heemstede, 20 januari 2019
Frans Koning

Verslag 2019 voor de AWD van de KNNV-libellenwerkgroep Zuid-Kennemerland

Alle tellers, 15, die genoteerd staan voor het libellenonderzoek zijn actief geweest. Er zijn 25 monitoringroutes gelopen, die 7 tot 10 keer werden bezocht. Hierop zijn 31 soorten waargenomen. Tevens werden het Boogkanaal een 2 tal keren bezocht. Opvallende resultaten: De vuurlibel werd menig keer waargenomen. De weidebeekjuffer is 2 keer gezien. De zuidelijke keizerlibel is een blijvertje geworden. De gevlekte witsnuitlibel werd enkele keren gezien.

Publicatie: Waarnemingenoverzicht 2018

Op zondag 30 juni was de jaarlijkse Publieksexcursie op Middenduin met 12 deelnemers en op 14 juli was er een Publieksexcursie in de Amsterdamse Waterleidingduinen met 20 deelnemers. Op 3 augustus heeft Piet Veel een excursie in de Schapenkamp (NPZK) gegeven voor 10 deelnemers.

De Atlas 'Libellen in Zuid-Kennemerland' die we uitgegeven hebben vanwege het 20 jarige bestaan van de libellenwerkgroep is een groot succes geworden. Alle boeken zijn verkocht, op 1 na.

Vuurlibel (op Groot Zwartevelde) – foto Frans Koning

Er zijn 2 lezingen geweest:

16 april door René Manger van De Vlinderstichting voor 15 personen, en 17 oktober een lezing door Antoine van der Heijden voor 27 personen.

Toekomst:

In het voorjaar van 2020 zal Roy van Grunsven een voordracht komen houden.

Frans Koning - Heemstede, 20 februari 2020

Dynamiek van plasjes in de AWD / Jaarverslag Micro-organismen 2018

Bas.Kooijman@vu.nl

5 februari 2019

Samenvatting

Ik probeer het microbiële leven in de AWD te monitoren, waarbij de focus ligt op plasjes die niet in open verbinding staan met de kanalen, en met name in de zeer glooiende oeverzones juist boven of op het sediment. Sediment in ongestoorde oeverzones heeft een enigszins verkit oppervlaktelaagje, dat zeer rijk is aan micro-organismen. Door de droogte van het afgelopen jaar kwamen veel oevers te liggen op sediment dat niet verkit is, en waren de meeste oevers sterk vertrapt door dorstige herten, wat de bemonstering ernstig bemoeilijkte. Bovendien is er sprake van een algemene verdroging in de AWD, waardoor veel plasjes totaal verdwenen zijn. Ik licht dit voorbeeldsgewijze toe aan de hand van een aantal landschapsfoto's die ik regelmatig neem, overal in het terrein.

(Volledige bestand met landschapsfoto's 170 MB apart op te vragen als WeTransfer-bestand)

Inleiding

Van nature varieert de waterstand in duinplasjes die niet verbonden zijn met het kanalsysteem, afhankelijk van seizoen en neerslag. Deze plasjes zijn erg ondiep, en hebben zeer glooiende oevers, met als gevolg dat een behoorlijk brede oeverzone regelmatig boven en dan weer onder water staat. Deze dynamiek geeft een zeer bijzonder milieu met grote biodiversiteit van soorten die hieraan zijn aangepast en de combinatie van licht, water, zuurstof en sediment nodig hebben. Ze vormen een soort slijm-laagje op het sediment, dat een hoge lichtintensiteit ervaart en interacteert met planten die weelderig groeien in dit type milieu. Het sediment middenin zulke plasjes is heel anders van aard, door veel lagere belichting en vaak minder zuurstof niet verkit. De biodiversiteit ligt daar een heel stuk lager. De meeste soorten hebben organisch voedsel nodig, dat niet te vinden is in het open-water-volume. Als de hoeveelheid nutriënten in dit water vrij hoog zou zijn (wat de planten meestal voorkómen), krijg je een algenbloei, gevolgd door een algen-regen op het sediment, dat snel zuurstofarm wordt, en op die manier niet de biodiversiteit bevordert. Om deze reden heb ik bijzondere belangstelling voor de dynamiek van het water in en om de plasjes en neem ik regelmatig foto's van de omgeving om te begrijpen wat ik thuis door de microscoop zie in monsters van deze oeverzones.

Hoewel de AWD vele bijzonder plekken kent, wordt mijn belangstelling vooral door het Zwartevelde getrokken omdat hier veenmos vlak naast kranswier voorkomt. Veenmos houdt van zure omgevingen en maakt het lokale milieu door ion-uitwisseling nog zuurder, terwijl kranswier van basische omgevingen houdt en door uitscheiding van zwavelhoudende organische verbindingen het water nog basischer maakt. Steile milieugradiënten gaan vaak gepaard met een hoge biodiversiteit, en hebben bijzondere omstandigheden nodig om steil te blijven. Zowiezo is het al heel bijzonder om in de kalkrijke duinen veenmos aan te treffen. Om deze reden liggen een aantal van de gekozen locaties in het Groot Zwartevelde.

Verslag

De foto's van een aantal locaties zijn gemaakt ter ondersteuning van mijn monitoring van het microbiële leven op momenten dat ik monsters kwam nemen. De belichting was op die momenten vaak verre van optimaal, fototechnisch gezien. Omwille van de vergelijkbaarheid heb ik op dezelfde plaats in de zelfde richting gefotografeerd, wat soms betekent, afhankelijk van seizoen en tijd van de dag, dat er recht tegen de zon in gefotografeerd moest worden: een fotografische gruwel, ik weet het, mijn excuses. Ook zijn, in de loop van de tijd verschillende fototoestellen gebruikt, waarvan de lenzen verschillende brandpuntsafstanden hebben. Ondanks al deze beperkingen geven de series, wat mij betreft, toch een aardig en uniek tijdsbeeld en illustreren de dynamiek in het biotoop.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de locaties waar de foto's gemaakt zijn. De namen van de deellocaties op het Groot Zwartevelde heb ik zelf verzonnen, omdat ik labels voor mijn monsters nodig

had/heb en ik geen bestaande namen kon vinden. De plasjes `veen' heten zo omdat er veenmos omheen staat; het plasje `pyrola' omdat daar in 2013, toen ik met het Zwartevelde-project begon, zeer veel pyrola (= wintergroen) omheen stond, maar die heb ik de laatste jaren daar niet meer gezien.

Overzicht van de locaties waar de landschapsfoto's gemaakt zijn

lokatie	code	richting	latitude	longitude
van Limburg Stirum kanaal	vLS	NO	52:18:50.256	4:29:39.239
van Limburg Stirum kanaal	vLSa	SW	52:18:50.256	4:29:39.239
Waterhennenbos	WH	NW	52:19:27.627	4:31:13.411
Groot Zwartevelde	ZV	NW	52:20:16.230	4:32:03.032
Groot Zwartevelde, veen 0	ZV0	NO	52:20:15.036	4:32:15.936
Groot Zwartevelde, veen 1	ZV1	O	52:20:16.908	4:32:13.195
Groot Zwartevelde, veen 2	ZV2	O	52:20:15.453	4:32:09.996
Groot Zwartevelde, veen 3	ZV3	O	52:20:14.093	4:32:08.520
Groot Zwartevelde, pyrola	ZVp	NW	52:20:10.442	4:31:44.112

De foto's op locatie ZV1 laten zien dat eind oktober 2013 er een grote tak van de abeel rechts in beeld is uitgewaaaid en dat in augustus 2015 het plasje is uitgebaggerd.

ZV2 is in okt 2013 uitgebaggerd, en had vlak daarvoor nauwelijks meer water; je kon er dwars doorheen lopen zonder natte voeten te krijgen. De bemonstering kon alleen in kleine puntjes plaatsvinden.

ZV3 had voor de uitbaggering helemaal geen water, alle foto's sinds oktober 2013 zijn na de uitbaggering. Ook ZV0 was uitgebaggerd; een soortenarm poeltje dat eerst in het bos lag is omgetoverd tot een plasje dat rijk is aan libellen, maar nu behoorlijk begint dicht te groeien. Een hoekje met kleine watereppe en lidsteng (en grote biodiversiteit op microschaal) was met rust gelaten.

ZVp was in 2013 een plasje met open water in het midden, maar dat is nu geheel dichtgegroeid, met een natte rand eromheen. De foto's illustreren hoe snel zulke plasjes dicht kunnen groeien.

De zomer van 2018 was zeer droog, de plasjes dus klein met oevers vertrapt door dorstige herten, of zelfs geheel verdwenen. Hoewel de waterstand in de kanalen tijdelijk lager was, is deze vrij snel na de droogte weer op peil gebracht. De dynamiek van het water in losse plasjes is echter vrij complex en niet direct aan het waterniveau in de kanalen gekoppeld. Je zou denken dat het watertransport door zand vrij groot zou zijn, maar dit blijkt in de praktijk anders uit te pakken voor de plasjes. De droogte heeft een paar maanden geduurd, maar al voor de droogte begon was er sprake van de duidelijke afname van open water in de laatste 2 jaar. Waar in het ex-van-Limburg-Stirum kanaal zeer leuke plasjes waren (met veel kikkers, padden, morieljes, parnassia, duizendguldenkruid) zijn die plasjes nu vrijwel geheel verdwenen. Dit geldt ook voor het Groot Zwartevelde en het Waterhennenbos, wat een paar jaar geleden een broekbos was, is nu niet meer dan wat vochtig. Het Groot Zwartevelde was in 2013 nog plas-dras, en ik heb er zelfs grote en moeras-wolfsklauw gevonden, maar de plasjes zijn verdwenen, zoals op de foto's te zien is.

Plasjes in de buurt van ZVp zijn geheel verdwenen. Het zijn slechts voorbeelden van een brede trend; de foto's laten aan duidelijkheid weinig te wensen over.

Een zuivere beoordeling wordt enigszins bemoeilijkt door de effecten van de seizoenen en het weer.

Aangezien de trend is naar meer neerslag, in plaats van minder, vooral in de kustgebieden, is de verdroging opmerkelijk. Ik heb niet de illusie dat ik ingewijden hier iets nieuws vertel, maar denk wel dat de foto's de boodschap helder overbrengen. Ik zou graag zien dat deze trend wordt omgekeerd naar een verdere vernatting van de duinen. Hoewel variatie in de waterstand onlosmakelijk verbonden is aan het dynamische karakter van het milieu in de duinen, zal duidelijk zijn dat een aantal jaar afwezigheid van plasjes veel soorten het erg moeilijk krijgen, terwijl herstel door immigratie uit naburige gebieden steeds moeilijker wordt wegens de krimp in biodiversiteit op grotere schaal.

Fotoreeks van locatie ZV0 – 2 van 20 bladzijden aan foto's

ZV0: 20131018

ZV0: 20140411

ZV0: 20140801

ZV0: 20140905

ZV0: 20141024

ZV0: 20141231

ZV0: 20150116

ZV0: 20150123

ZV0: 20150526

ZV0: 20150619

ZV0: 20150720

ZV0: 20150730

ZV0: 20150925

ZV0: 20151224

ZV0: 20160123

ZV0: 20160227

ZV0: 20160503

ZV0: 20160911

ZV0: 20170306

ZV0: 20170315

ZV0: 20170401

ZV0: 20170711

ZV0: 20170804

ZV0: 20171015

ZV0: 20180102

ZV0: 0180705

ZV0: 20180730

ZV0: 20180927

ZV0: 20181028

ZV0: 20190119

ZV0: 20190203

Jaarverslag micro-organismen 2019

Bas Kooijman

Het afgelopen jaar heb ik met enige regelmaat watermonsters genomen in de AWD en thuis bekeken op de aanwezigheid van micro-organismen. Bijgaand illustraties van 2 soorten ciliaten die ik niet eerder ergens heb aangetroffen: *Spathidium muscicola* en *Askenasia volvox*. Ze waren aanwezig in monsters bij de Blauwe Paal.

Spathidium muscicola

Askenasia volvox

Ik heb excursies geleid van groepjes biologen in de AWD, (op 10 mei, 22 oktober en 19 december) en een voordracht gehouden over het microbiële leven in de AWD op een biologisch congres in Brest (Frankrijk, 10-12 april).

Verslag nachtvlinderwaarnemingen bij het Groot Zwarteveld, AWD in 2018

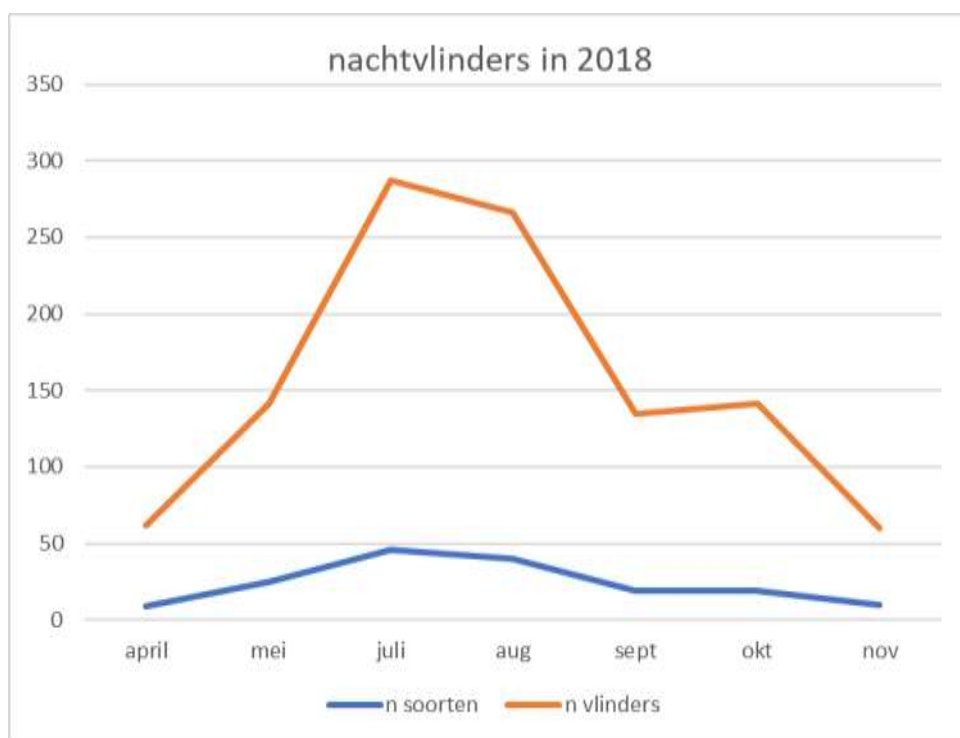
Door Ben Kruijsen

2018 was een jaar met een aantal bijzondere nachtvlinderwaarnemingen in augustus en september. Hierover later meer. Op de vangavond van 15 mei hoorden we naast de fel roepende rugstreepadden ook een boomkikker in de nabijgelegen venige laagte en een roerdomp in een rietveld op enige afstand.

2018 was ook het jaar waarin ons werkgroeplid Siem Langeveld overleed. Wij herinneren ons hem als een deskundig entomoloog, die trouw de smeerroutes uitzette en op vangsten ging controleren. Hij was ook onze steun en toeverlaat in de determinatie van bijvangsten zoals kevers, wespen, spinnen en ander klein spul. De werkgroep bestaat nu uit Maarten Eysker, Jan en Riek Bischoff en ondergetekende.

Onze nachtvlinderactiviteiten stonden dit jaar in de belangstelling van RTV-NH in de persoon van Stephan Roest, de mobiele radioreporter die ons op 11 oktober tijdens het vangen bezocht en mij interviewde voor een radio-uitzending later die week.

We zijn dit jaar zeven keer het veld in geweest: 6 april, 15 mei, 6 juli, 30 augustus, 27 september, 11 oktober en 8 november. Hieronder twee grafieken met respectievelijk het aantal soorten en het aantal vlinders per vangavond.

Zoals te verwachten vertonen de grafieken een zogenaamde normaalverdeling met pieken in de zomermaanden. *Let op: juni ontbreekt.*

Op 30 augustus werden we blij verrast met de vangst van maar liefst 5 Blauwe weeskinderen. Het Blauw weeskind is een zeldzame trekvlinder die tegenwoordig langs de kust steeds meer wordt gezien (<https://www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/blauw-weeskind>).

Blauw weeskind op smeer, Groot Zwarteveld 30-8-2018. foto's Ben Kruisen.

Op 27 september vingen we twee nieuwe soorten voor de AWD: 4x het Eikenuiltje en 3x de Maansikkeluil. De laatste komt algemeen voor langs de kust en in Zuid-Limburg, het Eikenuiltje is talrijk op de zandgronden in het binnenland.

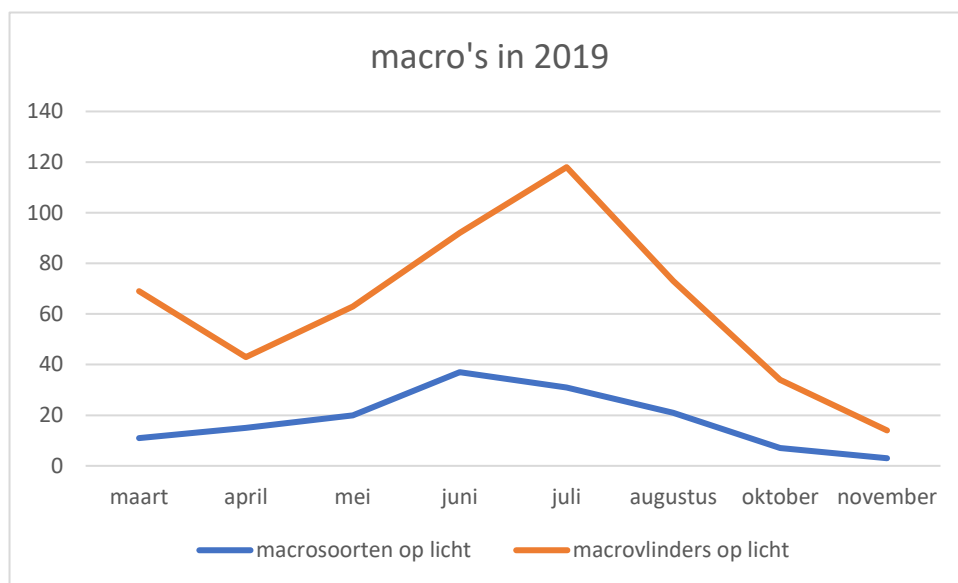
Eikenuiltje (linker foto) en Maansikkeluil (rechter foto), Groot Zwarteveld 27-9-2018. foto's Ben Kruisen.

Verslag nachtvlinderwaarnemingen bij het Groot Zwarteveld, AWD in 2019

Ben Kruijsen, 13 februari 2020

De AWD nachtvlinderwerkgroep is in 2019 acht keer het veld in geweest gedurende de periode maart tot en met november. De septembermeting viel uit vanwege slecht weer. De werkgroep bestaat uit Maarten Eysker, Anne Haaijman, Jan en Riek Bischoff en ondergetekende.

Hieronder twee grafieken met respectievelijk het aantal soorten en het aantal vlinders per vangavond. Zoals te verwachten viel vertonen de grafieken een zogenaamde normaalverdeling met pieken in de zomermaanden. *Let op september ontbreekt.*

Nachtvlinderaars die regelmatig op dezelfde plek vangen, weten het. Je vangt altijd wel een keer een nieuwe soort. Zo ook in 2019 na dertien jaar vangen. De junimeting sprong eruit met een nieuwe macrosoort op licht op onze vaste vanglocatie: de geelpurperen spanner (*Idaea muricata*, zie foto). Deze soort vinden we in vochtige open vegetaties op de zandgronden en dan vooral in de kalkrijke duinen van Noord-Holland en veel op de Utrechtse heuvelrug. Dezelfde avond vingen we ook vier nieuwe micro's op het laken zoals de berkenlichtmot, *Ortholepis betulae*. Alle vier algemeen op de zandgronden in ons land.

Bijzonder was net als in augustus 2018 de waarneming op 30 augustus 2019 van maar liefst 4 exemplaren van het blauw weeskind. De soort lijkt vaste voet te hebben gekregen in de kustduinen getuige de waarnemingen in 2018 en recente waarnemingen bijvoorbeeld in het Noord-Hollands Duinreservaat. Dezelfde avond zagen we ook twee exemplaren van de witte eenstaart (*Cilix glaucata*, zie foto), een kustsoort met het uiterlijk van een vogelpoepje. Een bijzondere verschijning! Deze soort hadden we één keer eerder gevangen in 2007.

Tot slot. In opdracht van beheerder Waternet ben ik begonnen met het uitwerken van dertien jaar monitoringgegevens waarbij ik me concentreer op de macro's gevangen op licht en op smeer.

De geelpurperen spanner (Idaea muricata) archieffoto www.lepiforum.de

Witte eenstaart (Cilix glaucata) Groot Zwartevelde, 30 aug. 2019. foto Ben Kruijssen.

Verslag zondagmiddagwandelingen 2018

Gidsen: Clarence Wever en Dirk Turkenburg

Het enthousiasme van de gemiddeld 13 deelnemers, exclusief gidsen en vaste meelopers, is altijd zeer groot en die belangstelling is een enorme energiebron voor ons als gidsen. Een uitschieter met betrekking tot het aantal deelnemers was 35 personen op zondag 1 april 2018 en dit was geen grap. De groep is toen gesplitst op pad gegaan.

Verhalen over al hetgeen we tegenkomen zou te ver voeren. Toch in dit verslag aandacht voor enkele onderwerpen, zoals gallen, kevers en enkele vogels, één en ander opgeluisterd met wat foto's.

Elke soort gal vertegenwoordigt altijd de zelfde veroorzaker. De ananasgal vind je op de eikenboom. Het is de ananasgalwesp die zijn eitjes in de slapende knoppen van de eik legt. Ook de blaasbladgal op de katwilg naast het eerste houten bruggetje over het Noord-Oosterkanaal wordt door een wespje veroorzaakt.

Tijdens de wandelingen in mei t/m augustus komen we regelmatig de meikever en de julikever tegen. Onderstaande foto's geven een goede indruk van het uiterlijk en de verschillen.

Twee waargenomen leuke verschijnselen tijdens de wandelingen kan ik niet nalaten hier te vermelden. De ene was tijdens de wandeling van 4 februari 2018: een ijsvogel vloog met ons mee, die ook zijn vistechniek demonstreerde. Helaas niet alle zondagwandelaars hebben dit kunnen waarnemen, omdat we de te grote groep bij vertrek gesplitst hadden. De andere was tijdens de wandeling van 4 maart 2018: toen hebben we de zwartbuikwaterspreeuw gezien. Ook deze vogel vloog min of meer langs de toevoersloot met ons mee. Mogelijk was dit een van de laatste waarnemingen, daar de toevoersloot grotendeels is vervangen door een buizenstelsel.

Onvermeld mag in dit verslag niet blijven dat Siem Langeveld op 5 september is overleden. Gedurende 40 jaren was hij natuurgids in de AWD en deed dit met veel passie en kennis van zaken, nimmer was het hem te veel om alles wat men zag of aan hem vroeg op zeer deskundige wijze uit te leggen. Van deze passie heb ik gedurende ongeveer 300 privé wandelingen mogen genieten, hij heeft mij veel van zijn kennis doorgegeven. Tijdens die dinsdagwandelingen spraken we veel over de samenhang in de natuur. En realiseerden ons dat het ook anders zou kunnen zijn dan wat wij op dat moment dachten, naarmate onze kennis van de natuur uitgebreider zou worden. Op 1 juli heb ik samen met Siem, zijn dochter Linda en kleinzoon Timothy zijn laatste tocht door de duinen gemaakt.

Tot slot hebben wij in de persoon van Ruud Sandbergen een extra dimensie aan onze wandelingen kunnen toevoegen: Ruud gaat regelmatig mee en weet veel te vertellen over de geschiedenis van de AWD.

Tevens richten we een woord van dank aan Waternet voor de ons geboden faciliteiten om ons gidswerk te kunnen doen.

Mede namens Clarence, Ruud en de boommarter, alle lezers een hartelijke groet en een mooi natuurjaar 2019 toegewenst.

Dirk Turkenburg

Verslag zondagmiddagwandelingen 2019

Gidsen: Clarence Wever, Dirk Turkenburg en Ruud Sandbergen

Het afgelopen jaar was het aantal deelnemers aan de wandelingen wisselend. Het varieerde van pakweg 5 tot bijna 30 belangstellenden. Het weer speelde, begrijpelijk, een rol maar ook het jaargetijde was een belangrijke factor. In de wintermaanden merkten wij dat een groot aantal mensen speciaal kwam voor overwinteraars, zoals bijv. de wilde zwanen, kruisbekken etc.

Het voorjaar is aantrekkelijk vanwege de vele bloesems en jonge dieren.

cypreswolfsmelk

meidoornbloesem

De zomer is wellicht wat rustiger i.v.m. vakanties en het najaar is spectaculair i.v.m. de bronsttijd van de damherten en het knörren.

Ongeacht het jaargetijde weten Clarence en Dirk altijd wel iets moois te vertellen over planten, vogels en dieren. heb veel van hen geleerd, want “al doende leert men”.

Vorig jaar heeft Dirk in zijn verslag aangegeven dat ik mij bezighoud met de geschiedenis van de AWD. Achtelooos maken onze gasten tijdens de wandeling soms een reis door de eeuwen, van ijstijd tot het heden en dat in een paar minuten.

Wegens gezondheidsproblemen was Dirk een aantal maanden afwezig. De consequentie was dat Clarence en ik soms alleen onze gasten rondgeleid hebben. Gelukkig heeft dat voor ons beiden geen problemen opgeleverd.

Gelukkig is Dirk na de zomer weer van de partij.

Fijn dat Waternet ons het afgelopen jaar gefaciliteerd heeft ons werk als gids te doen.

Mede namens Dirk en Clarence

Ruud Sandbergen

Wandelingen voor vroege vogels: jaaroverzicht 2018

	ingang	vertrektijd	aantal deelnemers	het weer
14 januari	Oase	9:00 uur	24	3°C, zwaar bewolkt, lichte wind
11 februari	De Zilk	8:00 uur	21	6°C, licht bewolkt, koude westenwind
11 maart	Zandvoortselaan	7:00 uur	13	9°C, voortdurende motregen
8 april	Panneland	7:00 uur	46	10°C, bijna windstil, licht bewolkt
13 mei	De Zilk	6:00 uur	17	15°C, weinig wind, later bewolkt
10 juni	Zandvoortselaan	5:30 uur	15	16°C, zwaar bewolkt, noordenwind
8 juli	Panneland	5:30 uur	26	13°C, strakblauwe lucht, zon
12 augustus	De Zilk	6:30 uur	36	16°C, zwaar bewolkt, weinig wind
9 september	Zandvoortselaan	7:00 uur	11	
14 oktober	Panneland	8:00 uur	33	15°C, zon
11 november	De Zilk	8:00 uur	16	11°C, zwaar bewolkt en buien
9 december	Zandvoortselaan	9:00 uur	8	plensregens

Nog altijd veel belangstelling

Het aantal wandelaars op de vroege zondagochtend was in 2018 iets hoger dan in 2017. De wandeling van december 2018 viel echter bijna letterlijk in het water, met plensregens vlak voor de aanvang en tijdens de wandeling. Geen wonder dat slechts 8 mensen kwamen opdagen. De populairste maanden in 2018 waren april, augustus en oktober. Ook in 2017 waren dat de maanden met de hoogste aantallen deelnemers. We zijn benieuwd of die trend zich voortzet in 2019.

Winterwatervogels

De wintermaanden januari en februari konden we goed laten zien welke wintergasten van de waterpartijen in de AWD profiteren. De wandeling in januari was de enige waarbij we in de buurt kwamen van de Oranjekom en de Verdeelvijver. In de Oranjekom zwommen vooral de gebruikelijke soorten (Kuifeend, Meerkoet, Krakeend, Wilde eend en Tafeleend), maar bij de Verdeelvijver konden we uitgebreid de Waterspreeuw bewonderen. Die had een mooi plekje op de betonnen rand vanwaar hij (of zij) zonder ophouden in het water dook om slakjes op te vissen. In de grote kanalen (Noordoosterkanaal, Sprengelkanaal, Oosterkanaal) zwommen Grote zaagbekken en Brilduikers, en bij het Vogeleiland waren de Wintertalingen van de partij, zoals elke winter. Maar de IJsvogel, die in januari bij de Vogelkijkhut werd gezien, blijft de publieksfavoriet.

Damherten

In maart was het thema 'Damherten'. Het was zeldzaam druilerig weer en er kwamen slechts 13 wandelaars, maar we hebben bij elkaar toch 40 damherten geteld. De invloed van de damherten konden we laten zien aan de hand van bonsai-meidoorns, erosie op een talud met hertenwissels, opvallend veel rozetten van Veldhondstong en de afgevreten bast van omgevallen Kardinaalsmutsen, om een paar voorbeelden te noemen. Ook de tegenmaatregelen hebben we bekeken: omheining van ligusterstruwelen in het Rozenwaterveld.

Appelvink, Kievit en Kleine plevier

De wandelingen van april en mei brachten leuke waarnemingen voor de vogelliefhebbers. In april zagen we een Appelvink baden op de betonnen oever van de Toevoersloot. Dit was ook de maand waarin we zowel winter- als zomergasten tegenkwamen: de laatste Koperwiek en de eerste Tjiftjaf van het jaar. In mei ging de wandeling van De Zilk naar het Haasveld.

Op het Haasveld waren de sloten goed gevuld met water. Geen wonder dat ook de weidevogels zich hier weer thuis voelen. Het was heel bijzonder om hier weer Kieviten te zien, en de Kleine plevier. De zomer begon overigens vroeg. In mei waren de eerste bloemen van het Duinroosje al te zien.

Bloemenweelde buiten de AWD

In juni begaven we ons voor één keer buiten de AWD, naar het Visserspad bij Zandvoort. Eindelijk konden we de duinflora weer eens in volle glorie laten zien: bloeiend Slangenkruid, Ossentong, Teunisbloem, Zeepkruid, Welriekende salomonszegel, Wilde asperge, Wilde reseda en een Koningskaars met grote rupsen van de zeldzame Kwastjesvlinder. De bloemenrijkdom was overweldigend.

De grote droogte

In juli leek het nog mee te vallen met de droogte. In de eerste poel op het Eiland van Rolvers bloeide massaal Groot blaasjeskruid. In het vochtige 'oerlandschap' met de grote Haarmos-bulten en jonge Berkjes aan de westkant van het Eiland van Rolvers vonden we zelfs Dubbelloof, voor de AWD een bijzondere varen. Op het Groot Zwartevelde kropen juist de Sint-Jansvlinders uit de cocons. Er hingen tientallen, misschien wel honderden cocons aan de stengels van de Pitrus.

Maar een maand later, op 't Heitje, bleek hoe hard de droogte had toegeslagen. Grote stukken van de heidevelden waren dor en roodbruin. Toch was niet alles dood. Dicht tegen de grond lagen nog groene, vitale plakken van Struikhei en hier en daar zagen we zelfs een enkel heidebloempje. Bij het veldje van Sasbergen zochten we naar de Tijgerspin. Het zoeken werd beloond met een prachtige show die pas eindigde toen het slachtoffer, een sprinkhaan, geheel was ingesponnen.

Waarschuwing voor gladheid

Na de droogte kwam de regen en daarmee kwam ook het 'duinsnot' terug, de alg die zoveel slijm produceert. De laatste maanden van het jaar hebben we herhaaldelijk moeten waarschuwen voor gladheid, niet alleen op hellingen, maar ook op vlakke, bemoste padjes. Ondanks de glijpartijen blijven de wandelaars het leuk vinden om buiten de paden te lopen. Daarom zullen we ook in 2019, met de nodige voorzichtigheid, weer van de geijkte paden afwijken.

Hans Cornet, een van onze trouwste wandelaars, heeft zijn foto's van de wandelingen voor vroege vogels belangeloos ter beschikking gesteld. Met veel dank aan Hans tonen we tot besluit van dit verslag een kleine selectie uit zijn foto's, die een welkome aanvulling vormen op het verslag in woorden.

Damhertenkraak aan Kardinaalsmuts

Van boven naar onder en van links naar rechts: Wintertalingen bij het Vogeleiland; stang van een Damhert; wandelen door de Van Limburg Stirum-vallei; Kievit op het Haasveld; Tepelaardster nabij de Van Limburg Stirum-vallei; opkomende zon boven het Lange Velletje; verdroging op 't Heitje; Tijgerspin met ingesponnen sprinkhaan.

Foto's: Hans Cornet

Wandelingen voor Vroege Vogels 2019

elke tweede zondag van de maand bij zonsopkomst in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Het aantal wandelaars op de vroege zondagochtend was in 2019 (215) lager dan in 2018 (266). De minst bezochte wandeling was die van december. De weersverwachting van regen en harde wind hielp niet echt. Slechts vier deelnemers trotseerden de weergoden. De populairste maanden in 2019 waren april, mei en november. De wandelaars van 2019 moesten, ondanks de droge en warme zomer, regelmatig een regenjack aantrekken.

Watervogels in de winter

Grote zaagbek, wintertaling en koperwieken. Dat zijn in de wintermaanden januari en februari de wintergasten. Ook dit jaar waren ze veelvuldig te zien op onze wandelingen. Wel zagen we minder kramsvogels dan in voorgaande jaren. Mogelijke oorzaak is de teloorgang van het duindoornstruweel. Geen bessen geen vogels. In maart was het thema 'mossen', de bloeiende mossen met hun sporenkapsels. Het was net als in maart 2018 druilerig weer: prima weer om de mossen onder de loep te nemen. Ruig haarmos, klauwtjesmos, gewoon rendiermos en eland-geweimos, grijze bisschopsmuts waren enkele van de besproken soorten.

Voorjaarsvogels in april en in mei

De wandeling van april was koud. Maar met een stralende zon. Ijs op het mos op de noordhelling en bloeiende winterannuëlen op de zuidzijde: het microklimaat in de duinen is divers. Zingende boomleeuweriken en gekraagde roodstaart, broedende aalscholvers en een boompieper in een baltsvlucht. We zagen één boerenwaluw maar het was zeker nog geen zomer. In mei werd naast de nachtegaal - langs het nieuwkanaal - ook de snelle zang van de tuinfluiter gehoord. De waarneming van twee koekoeken maakte het tot een echte vroege vogelwandeling.

Noordvoort

In juni stond er een lange wandeltocht (11,6 km) op het programma: vanaf de Zilk naar het strand om het project Noordvoort te bekijken. Onderweg opmerkelijk veel vogelzang waaronder bij het Oosterkanaal zelfs een zingende fluiter. Ook zagen we vele stuifkuilen met sporen van damhert, konijn, vos en muis. Op de zeereep vonden we diverse rupsen van de beervlinder. Het was helaas hoogwater dus helaas geen rustende zeehonden op het strand.

Buiten de AWD

Ook dit jaar begaven we ons voor één keer buiten de AWD, naar het Visserspad bij Zandvoort. Bloeiende duinplanten die we zo node missen in de Waterleidingduinen: bloeiend Slangenkruid, Ossentong, Zeepkruid, Welriekende salomonszegel,

Wilde asperge, Wilde reseda. Het werd een feestelijke wandeling voor botanici. We liepen in de maand juli naar de 'Hugo-de- Vries-vallei'. Een door ons benoemde vallei op het Kievitenvlak, dat door de restauratie van de duinen (afplaggen) nu vol met honderden bloeiende teunisbloemen stond. Hugo de Vries, de in Haarlem geboren bioloog, stond aan de basis van de huidige erfelijkheidsleer, en deed onderzoek naar teunisbloemen.

Burlende damherten en vele paddenstoelen in oktober

In oktober ging de aandacht uit naar paddenstoelen en burlende damherten. Windstil weer en 13 graden waren de perfecte omstandigheden voor een heerlijke ochtendherfstwandeling.

Vaste gidsen: Clarence Wever, Kees Langeveld en Huib Koel
Tekst: Kees Langeveld/Huib Koel, Foto's: Hans Cornet

Zon na vrieskou in november

	ingang	vertrektijd	deelnemers	het weer
13 januari	Oase	9:00 uur	6	9°C, droog, flinke wind
10 februari	Panneland	8:00 uur	11	8°C, droog
10 maart	De Zilk	7:00 uur	16	6°C, voortdurende motregen
14 april	Zandvoortselaan	7:00 uur	28	1°C, stralende zon
12 mei	Panneland	6:00 uur	30	15°C, weinig wind, droog na buitje
9 juni	De Zilk	5:30 uur	15	13°C, licht bewolkt, later aangenaam warm
14 juli	Zandvoortselaan	5:30 uur	18	15°C, zwaarbewolkt, 2 lichte buitjes
11 augustus	Panneland	6:30 uur	18	16°C, bewolkt, klein buitje
8 september	De Zilk	7:00 uur	19	14°C, bewolkt, na pittige bui
13 oktober	Zandvoortselaan	8:00 uur	20	13°C, droog met aan het eind zon
10 november	Panneland	8:00 uur	30	-1°C, eerst mist daarna stralende zon
8 december	De Zilk	9:00 uur	4	7°C, regen en harde wind

December: koude, natte wandeling

Met vier deelnemers bestuderen we het monogram op een van de vele grenspaaltjes in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Historie van de wandeling voor Vroege Vogels

Op de laatste zondag van de maand trok Frans van den Berg met een groep belangstellenden de AWD in. Weer of geen weer. Zijn boeiende verhalen proberen de gidsen - Frans overleed plotseling in 1988 - voort te zetten. Boswachter Jan Zandvoort deed dit met behulp van Siem Langeveld. Siem, de vader van de huidige gids Kees, wist alles van kevers en ander gespuis.

Siem, was samen met Tom Puts en Thijs Bos als vrijwilliger betrokken bij de middagwandelingen vanuit de Duijvetil, het eerste bezoekerscentrum van de AWD. Clarence Wever werd gids in 1996, zowel 's ochtends vroeg als in de middag. Kees deed en doet planteninventarisatie in het duin. Huib Koel deed monitoring van solitaire bijen en is sinds 2000 als natuurgids actief.

Verslag van de Orchideeënwerkgroep in de AWD over 2018

Anacamptis pyramidalis - Hondskruid

De groeiplaats in de Haasvelderduinen is op 11 mei en 15 juni 2018 bezocht. De bescherming van de graaskooi hier voldoet nog steeds goed, en de drie planten stonden er op 11 mei veelbelovend bij, alle drie met flinke, nog niet bloeiende bloeistengels. De vierde kleine en vegetatieve plant die vorig jaar voor het eerst werd gezien, is dit jaar niet aangetroffen. Op 3 augustus waren de lege zaaddozen nog duidelijk te zien. Het is natuurlijk wel jammer dat buiten de kooi eventuele zaailingen voorlopig geen kans krijgen.

foto's: Jos Lammers

Dactylorhiza preatermissa - Rietorchis

Dit jaar zijn er voor het eerst in vier jaar eindelijk weer bloeiende Rietorchissen waargenomen in de AWD. Deze soort was ooit vrij algemeen in de AWD, en is dat elders nog steeds, maar leek door de alom aanwezige damhertenvraat verdwenen te zijn uit de AWD. Gelukkig werden in 2016 en 2017 al steeds vaker rozetten gezien, de meeste binnen de bescherming van toen geplaatste rasters, en leek er sprake van een licht herstel van deze soort. De grote en fraai bloeiende planten die dit jaar in de zuidelijke Van Limburg Stirum-vallei en op de Klazewei zijn gezien bevestigen deze trend.

Helaas vond bloei uitsluitend binnen de diverse damhertrasters plaats, want hoewel er soms buiten de rasters wel rozetten worden gezien, worden deze nog steeds, ruim voordat zij tot bloei kunnen komen, geheel door de damherten weggevreten.

Tijdens een bezoek aan de Klazewei op 17 april 2018 was er nog geen spoor van de Rietorchis te vinden, maar op 4 mei werden al er al vele rozetten gezien, van zowel de Gewone rietorchis (*Dactylorhiza preatermissa* subsp. *preatermissa*) als de Gevlekte rietorchis (*Dactylorhiza preatermissa* subsp. *junialis*). Deze rozetten stonden zowel binnen als buiten het raster. Tijdens bezoeken op 11 en 15 juni stonden binnen het raster drie exemplaren fraai in bloei. Van de eerder buiten het raster aangetroffen rozetten was toen geen spoor meer te vinden.

Ook heeft zich een fraaie groeiplaats van de Rietorchis ontwikkeld binnen een van de damhertrasters voor de Moeraswespenorchis bij een poel in de zuidelijke VLS-vallei. Al op 11 mei 2018 werden hier diverse Rietorchis-rozetten gezien, en op 15 juni bleken 12 exemplaren hiervan zich te hebben ontwikkeld tot grote, fraai bloeiende planten. Ook werden er elders binnen het raster nog ca. 10 vegetatieve rozetten gezien, dus hopelijk staat de soort er hier in 2019 nog beter bij.

Net als in 2016 en 2017 betrof het op deze groeiplaats overigens alleen de Gevlekte Rietorchis, en bevonden alle planten zich binnen het zuidelijke raster aldaar. Buiten de rasters is op deze groeiplaats geen enkele plant aangetroffen. Ook in het noordelijke raster leken geen exemplaren te staan, maar hier is niet actief gezocht.

Epipactis helleborine subsp *neerlandica* - Duinwespenorchis

Op 12 maart 2018 hebben Dirk Kapteyn den Boumeester en Aad van der Voet werkzaamheden uitgevoerd binnen het raster voor de Duinwespenorchis in het Vinkenveld. Er is wat snoeiwerk verricht en een grote hoeveelheid afgevallen blad is afgevoerd. Van de Duinwespenorchis was op dat moment uiteraard nog niets te bekennen.

Op 1 augustus 2018 is de groeiplaats gecontroleerd op bloeiende planten. In normale omstandigheden zou de Duinwespenorchis begin augustus in bloei moeten staan. Er is echter geen enkele plant aangetroffen. Het gras was schraal en verdord, de kruipwilg had weinig blad. Als er een Duinwespenorchis, ook een verdorde, had gestaan, was die zeker opgevallen. Het waarschijnlijkst lijkt het, dat de planten al vroeg in het hete en droge jaar zijn verdord en verdwenen. Er werden binnen de omheining ook geen andere bloeiende planten gezien.

Epipactis palustris - Moeraswespenorchis

De groeiplaats van de Moeraswespenorchis in het Witteveld is sinds 2016 beschermd tegen damhertenvraat middels twee beschermingskooien. Dit jaar werden echter noch vegetatieve noch bloeiende planten in de twee kooien aangetroffen.

In het Zwarteveld staat een aantal rasters om de Moeraswespenorchis te beschermen tegen damhertenvraat. Binnen een van de rasters stond naar schatting een 80-tal uitgebloeide planten. Een succesvolle maatregel!

foto: Jos Lammers

De grootste groeiplaats van deze soort in de AWD is bij een poel in de Van Limburg Stirum-vallei. Hier staan twee rasters om de orchideeën te beschermen tegen vraat door damherten, een op de noordoever en een op de zuidoever van de poel.

Deze locatie werd door Aad van der Voet in 2018 op 11 mei en 15 juni bezocht, en nogmaals op 26, 27 en 29 juni in verband met een klein onderzoek voor Waternet.

Het eerste bezoek op 11 mei was bemoedigend, er waren al veel kleine rozetten aanwezig, zowel binnen als buiten de twee aanwezige rasters.

De latere bezoeken in juni waren echter een grote tegenvaller. De graasdruk van de damherten is hier al jaren aanwezig, maar is altijd relatief laag geweest. Helaas bleek dat deze dieren de poel in 2018 wel massaal ontdekt hebben. Hoewel ze vooral het ruim in de poel aanwezige riet afgraasden, moesten dit jaar ook bijna alle buiten de rasters groeiende Moeraswespenorchissen het ontgelden. Dat is op deze schaal nog niet eerder voorgekomen.

In verband hiermee zijn op 29 juni op verzoek van Waternet tellingen en metingen verricht binnen en buiten de rasters. Binnen het zuidraster bevonden zich 131 bloeiende Moeraswespenorchissen (exakte telling). Binnen het raster op de noordoever, dat iets groter is dan dat op de zuidoever, is geen exacte telling gedaan, maar is van buiten het raster een schatting gemaakt. Die kwam uit op ca. 250 bloeiende planten.

Buiten de beide rasters was de situatie heel anders. Werden er in voorgaande jaren rond dezelfde tijd nog vele honderden bloeiende exemplaren buiten de rasters rondom bijna de gehele poel gezien, dit jaar konden zelfs met veel moeite nog slechts 22 planten gevonden worden, waarvan de helft met vraatschade. En dat terwijl de beide rasters bij elkaar slechts ca. 70 m² beschermen, minder dan een vijfde van de totale oppervlakte van deze groeiplaats.

links: planten binnen het raster; rechts: plant buiten het raster

foto's: Aad van der Voet

links: aangevreten plant; rechts: herten rondom het raster

foto's: Aad van der Voet

Ook was er een groot verschil in grootte tussen de planten binnen en buiten de rasters. Aan de zuidzijde van de poel zijn exacte metingen gedaan aan de planten, zowel binnen als buiten het raster. Binnen het zuidraster werden de planten gemiddeld 19 cm hoog, met uitschieters tot 30 cm, en hadden zij gemiddeld 12 bloemen per plant. Maar buiten het raster was de gemiddelde lengte slechts 8 cm, met 6 bloemen per plant. De volledig uitgewerkte resultaten van dit kleine onderzoek door Aad van der Voet zullen worden gepubliceerd in de Waternet Nieuwsbrief Natuuronderzoek AWD, die in december 2018 verschijnt. Graag verwijzen wij naar dat artikel.

Twee andere groeiplaatsen in de zuidelijke Van Limburg Stirum-vallei, niet bij een poel, werden op 11 mei en 26 juni bezocht. Hier was de vraatschade minder groot, en werden ongeveer evenveel planten gevonden als in 2017.

Ook op de groeiplaats in de noordelijke Van Limburg Stirum-vallei, die op 27 juni 2018 kort bezocht werd, was de situatie vergelijkbaar met vorig jaar.

Neottia ovata - Grote keverorchis

Deze soort doet het op de enige groeiplaats in de AWD, de Klazewei, nog steeds slechts matig. De graasdruk van damherten is hier al jaren erg hoog. De drie graaskooitjes, die hier in 2016 en 2017 stonden om de planten te beschermen tegen damhertenvraat, waren totaal onvoldoende. Gelukkig zijn deze kooitjes in de winter 2017/2018 door Waternet vervangen door een flink raster, dat nu vrijwel de gehele groeiplaats beschermt. Binnen het raster bevindt zich aan de zuidkant een kleine poel. Dank aan Waternet voor dit fraaie raster!

In 2018 is deze groeiplaats bezocht op 17 april, 4 mei, 11 juni en 15 juni. Op 17 april werden met enige moeite de eerste Keverorchis-rozetten gevonden, nog zeer klein, nauwelijks zichtbaar tussen het gras. Ze stonden zowel binnen als buiten het raster.

Op 4 mei stonden er 16 rozetten, duidelijk minder dan in eerdere jaren. Slechts 3 hiervan hadden een beginnende bloeistengel. Deze drie planten werden gemarkeerd, zodat ze later teruggevonden konden worden. Alle gevonden rozetten bevonden zich binnen het raster.

Vreemd en teleurstellend is dat bij bezoeken op 11 en 15 juni, toen de drie eerder waargenomen planten in bloei hadden moeten staan, er geen enkele bloeiende Grote keverorchis werd gezien, hoewel de markeringen nog aanwezig waren. Op 11 juni werden er twee plantjes zonder bloeistengel gevonden. In het hart van de planten, waar een bloeistengel had moeten zitten, bevond zich een zwart puntje. Een afdoende verklaring hiervoor ontbreekt vooralsnog. Binnen het raster werden ook enkele plantjes Addertong (*Ophioglossum vulgatum*) gevonden. Vroeger was hier een grote groeiplaats.

Ophrys apifera - Bijenorchis

Dit jaar is langs het Noordoosterkanaal niet naar de Bijenorchis gezocht. De oude groeiplaatsen zullen volgend jaar weer eens gecontroleerd worden.

Verslag van de Orchideeënwerkgroep in de AWD over 2019

Anacamptis pyramidalis - Hondskruid

De enige bekende groeiplaats van het Hondskruid in de AWD is op 14 en 23 mei met een kort bezoek vereerd. Er was beide keren geen tijd om de graaskooi te verwijderen, dus de inspecties waren noodgedwongen enigszins oppervlakkig. Het goede nieuws is dat er inmiddels vijf planten staan, en er leek zelfs een zesde exemplaar aanwezig te zijn. Helaas hadden alle planten flink te lijden van vraatschade, mogelijk door slakken of rupsen. Vele bladeren waren bijna tot aan de rozet afgevreten (foto A.v.d.Voet).

Het was nog te vroeg in het jaar om zeker te zijn, maar slechts één plant leek een beginnende bloeistengel te hebben, de overige leken vegetatief te zijn. Mogelijk hebben de planten veel last gehad van de extreme droogte van 2018, en 2019 begon helaas ook weer erg droog.

Op 17 juli kon er binnen de kooi niets meer van het Hondskruid worden ontdekt. Het is dus onduidelijk of het Hondskruid dit jaar gebloeid heeft.

Binnen de kooi stonden wel een paar plantjes Grote tijm en een aantal meters erbuiten Duinviooltjes. In de buurt vlogen een Duinparelmoervlinder en een Heivlinder!

Dactylorhiza praetermissa - Rietorchis

Nadat er vorig jaar voor het eerst in vier jaar weer bloeiende Rietorchissen waren waargenomen in de AWD (helaas alleen binnen beschermende exclusures), liet 2019 een wisselend beeld zien voor deze ooit vrij algemene soort in de AWD.

De aangevreten rozetten op 23 mei en 6 juni; foto's A.v.d.Voet)

Op 23 mei werden op de bekende Moeraswespenorchis-groeiplaats in de zuidelijke VLS- vallei wel flinke rozetten Rietorchis gezien binnen een van de exclusures, net als in 2018, maar op twee na waren ze dit jaar allemaal vegetatief. De twee rozetten die wel een beginnende bloeistengel hadden, hadden ondanks het feit dat ze binnen een beschermende

damhert-exclusure stonden, toch enorme vraatschade. Alle bladeren waren tot op een paar cm van de rozet afgevreten. De vraatschade aan de overige exemplaren Rietorchis viel mee.

Tijdens een tweede bezoek hier, op 6 juni, bleken deze beide planten inderdaad een stevige bloeistengel ontwikkeld te hebben, maar beide bloeistengels waren vlak boven de rozet afgebroken of afgevreten. Het is onduidelijk wat hier de oorzaak van geweest is. Of deze planten ook daadwerkelijk gebloeid hebben is hiermee niet waarschijnlijk.

De situatie binnen de Keverorchis-exclosure op de Klazewei was een stuk positiever. Tijdens een bezoek op 24 mei werden ca. 40 exemplaren Rietorchis gevonden, waarvan ca. 20 bloeiend. Latere bezoeken op 7, 18 en 22 juni lieten een vergelijkbaar positief beeld zien.

Op 3 juli werd ook nog een klein aantal bloeiende Rietorchissen gezien in twee exclosures op het Groot Zwarteveld. Deze locatie zal in 2020 nauwkeuriger geïnspecteerd worden.

Op 17 juli zijn eveneens twee exclosures in het Groot Zwarteveld bezocht. In de voorste (het dichtst bij het pad), waar in 2018 nog Moeraswespenorchissen gezien waren (dit jaar helaas niet), stonden binnen dat hek aan de oostkant 18 Rietorchissen, vrijwel uitgebloeid. Buiten de hekwerken is de kans om ze aan te treffen verwaarloosbaar (foto J. Lammers).

Epipactis helleborine ssp. neerlandica -Duinwespenorchis

Op 1 juli werd een kort bezoek gebracht aan de groeiplaats van de Duinwespenorchis op het Vinkenveld. De situatie hier was niet goed. Er stonden slechts 2 exemplaren, beide klein, ca. 8 cm hoog en in slechte conditie. Bij eentje was de bloeistengel al geheel verdroogd en afgestorven, de ander had nog wel knoppen maar ook daar begon de verdorring al toe te slaan (foto A.v.d.Voet). Andere exemplaren werden niet aangetroffen.

Kennelijk heeft ook de Duinwespenorchis, net als het Hondskruid, erg te lijden gehad van de extreme droogte in 2018 en begin 2019. In augustus konden geen sporen van de Duinwespenorchis meer worden aangetroffen. Hopelijk weten de planten zich in 2020 te herstellen.

Epipactis palustris - Moeraswespenorchis

Op 23 mei 2019 zijn de vier bekende groeiplaatsen van de Moeraswespenorchis in de zuidelijke Van Limburg Stirum-vallei geïnspecteerd, waaronder de drie damhert exclusies. Op één locatie werden geen rozetten (meer) aangetroffen, en op twee locaties, waaronder de zuidelijkste exclusie, waren de aantallen vergelijkbaar met voorgaande jaren. Maar op de vierde locatie bleken er beduidend meer rozetten aanwezig te zijn dan in eerdere jaren (zie foto hieronder).

Om die reden werd die vierde groeiplaats (in een meestal onder water staande natte duinvallei) op 6 juni nogmaals bezocht. De Moeraswespenorchis deed het daar inderdaad verrassend goed, opvallend genoeg vooral ook buiten de exclusies. De rozetten waren allemaal nog erg klein en bijna allemaal vegetatief, maar de aantallen waren enorm. De werkelijke aantallen waren moeilijk te schatten, maar latere schattingen aan de hand van genomen foto's laten zien, dat er op deze groeiplaats duizenden rozetten aanwezig waren. Sommige foto's tonen dichtheden van wel 150 rozetten per vierkante meter. Het was totaal onmogelijk om er te lopen zonder bij elke stap meerdere rozetten te vertrappen. De rozetten waren kennelijk nog te klein voor de herten want er was (nog) nauwelijks vraatschade.

Binnen de beide exclusies was de situatie zoals gebruikelijk: vele tientallen grote rozetten, waarvan de meeste met een beginnende bloeistengel.

Een derde bezoek op 18 juni liet nog steeds dezelfde enorme aantallen kleine vegetatieve rozetten zien, met nauwelijks vraatschade.

Helaas was er geen gelegenheid om deze locatie later in het jaar opnieuw te bezoeken, dus het valt niet te zeggen hoe de verdere ontwikkeling van deze duizenden planten in 2019 is verlopen. Gezien hun locaties buiten de beschermende exclusies lijkt het waarschijnlijk dat ze ten onder gegaan zijn aan damhertenvraat zodra ze een redelijke hoogte bereikt hadden.

Van Limburg Stirum-vallei, 23-5-2019 en Zwartevelde, 3-7-2019; foto's A.v.d.Voet

Op 18 juni werd ook een kort bezoek gebracht aan de diverse Moeraswespenorchis-groeiplaatsen in de noordelijke Van Limburg Stirum vallei. De situatie hier bleek vergelijkbaar te zijn met eerdere jaren, met een bescheiden aantal planten die het moeten zien te redden zonder de bescherming van exclusies.

Op 3 juli is de uitgerasterde Moeraswespenorchis-groeiplaats op het westelijke Groot Zwartevelde geïnspecteerd. Hier bevonden zich vele tientallen krachtige en grote exemplaren die rijkelijk in bloei stonden (zie foto), in gezelschap van diverse exemplaren van Rond wintergroen (*Pyrola rotundifolia*).

De groeiplaats van de Moeraswespenorchis in het Witteveld is sinds 2016 beschermd tegen damhertenvraat middels twee beschermingskooien. Vorig jaar werden noch vegetatieve noch bloeiende planten in de twee kooien aangetroffen. Dit jaar is de plek niet bezocht.

Neottia ovata - Grote keverorchis

Op 24 mei werd de bekende groeiplaats op de Klazewei bezocht. We vonden meer dan 50 exemplaren Grote keverorchis, waarvan minimaal 15 met een beginnende bloeistengel. Dat leek bemoedigend, maar helaas bleek tijdens bij een tweede bezoek (7 juni), dat de bloeistengels last begonnen te krijgen van uitdroging. Bij een derde bezoek (22 juni) werden inderdaad alleen nog planten gevonden met volledig uitgedroogde bloeistengels. Een herhaling dus van de situatie in 2018. Er lijkt in 2019 opnieuw door droogte geen Grote Keverorchis tot bloei te zijn gekomen.

foto's A.v.d.Voet

Ophrys apifera - Bijenorchis

Langs het Noordooster kanaal heeft Jos Lammers op 18 februari het gras onder de geplaatste kooi afgeknipt en afgevoerd. Dat moest wel gebeuren om de beschermde plek niet te laten verruigen. Er werden geen rozetten aangetroffen.

Bijenorchiskooi voor en na het gras knippen op 18 feb. 2019 (NO-kanaal); foto's J. Lammers

Op 30 augustus is de kooi 1 m in westelijke richting verplaatst, omdat het gras in de kooi te hoog opgroeide. Naast de kooi hadden de damherten het 'hooiwerk' gedaan. Op 25 november is het gras in de kooi kortgeknipt en verwijderd. Er stonden geen rozetten.

Voortzetting van het onderzoek in 2020

Wij willen de monitoring van de kooien en afgerasterde groeiplaatsen in 2020 voortzetten. Daarbuiten hopen wij ook weer groeiplaatsen te ontdekken.

Dirk Kapteyn den Boumeester

Jos Lammers

Aad van der Voet

mail1@dwkdb.nl

jos.lammers@wxs.nl

natuur@podos.nl

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afdeling Haarlem e.o.

www.knnv.nl/haarlem

Plantenwerkgroep Amsterdamse Waterleidingduinen

Jaarverslag 2018

Activiteiten

Door de minimale toestand van de flora was de activiteit van de AWD plantenwerkgroep ook in 2018 gering. Er waren geen onderzoeksprojecten, publicaties of excursies. De activiteiten beperkten zich in het veld tot losse waarnemingen en aan het bureau tot het digitaliseren en controleren van oude gegevens, voornamelijk van de periode 1960-1985 (Joop Mourik). Leden van de werkgroep bezochten de AWD om planten in beschermingsrasters te controleren, nieuwe groeiplaatsen te vinden van zeer kleine soorten zoals teer guichelheil en te speuren naar de mogelijk positieve effecten van de jacht op de plantengroei. Er waren weinig tekenen van herstel.

In 2019 gaan we door met het verkennende onderzoek, steeds met de hoop om nog eens iets nieuws te vinden of (bloeiende) soorten uit de oude tijd. Zeepkruid misschien, ossentong, teunisbloem of rietorchis? Hoogtepunten waren er weinig of het moesten enkele bloeiende toortsen zijn achter een hek of wat bloeiende reseda en slangenkruid in onderzoekskooitjes. Overige bijzonderheden: tientallen plekjes met teer guichelheil op vochtig zand, bitterling op de oever van een opdrogend kwelpasje en een plantje zwartsteel in een pitrus-veenmosvegetatie. Deze zeldzame muurvaren komt in Nederland heel af en toe ook voor in vochtig bos of struweel.

Joop Mourik, 31 januari 2019

Jaarverslag 2019

Planten inventarisatie 2016-2025

Ook al is verbetering van de AWD flora nog ver te zoeken door het aanhoudend hoge aantal damherten, toch zijn er nog steeds plantensoorten die weten te overleven. Daarop richt zich dan ook de aandacht van plantenonderzoekers die taaie kost van minuscule plantjes en grasachtigen niet schuwen. Het plan is om de planteninventarisatie van de AWD die in 1965 begon en in 2015 voorlopig eindigde in het zesde decennium voort te zetten.

Sinds 2016 zijn in vrijwel alle kilometerhokken soortgegevens verzameld. Het hoogste aantal soorten per kilometerhok komt tot op heden op 190, aardig maar toch. Er is vast nog wel meer te vinden en daar richt de inventarisatie zich de komende tijd dan ook op. Belangstellenden worden uitgenodigd om mee te doen en een deelgebied (kilometerhok) te onderzoeken.

Veldwerk

Verspreid over de AWD zijn 72 vegetatie opnamen gemaakt. Bijzondere, laat staan nieuwe plantensoorten werden daarin maar mondjesmaat gevonden.

Leuk waren wel de waarnemingen van heidespurrie, geelhartje, stippelvaren, gebogen driehoeksvaren en na vele jaren terug van weg geweest dubbelloof, ook al een varen. Het plantje van dubbelloof kwam tevoorschijn door het uitkammen van een vlakje met pitrusruigte. Helemaal onderin en tegen een pol pitrus aan, groeide het varentje met blaadjes van ca 8 cm lengte. Een dreumes dus.

Foto 1. Dubbelloof en wijfjesvaren met veenmos, haarmos en pitrus

Publicatie in voorbereiding

Een groot deel van de oude inventarisatiegegevens van de AWD is gedigitaliseerd voor opname in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Het voornemen is om samen met Floron een publicatie te maken over 50 jaar planteninventarisatie in de AWD. Dat duurt nog wel even want eerst moet alles digitaal beschikbaar en gevalideerd zijn.

De werkgroep

In het veld is de werkgroep nog steeds in rust en in afwachting van planten die het bekijken waard zijn. In 2019 was de coördinator actief.

Joop Mourik
Coördinator Plantenwerkgroep AWD, 15 februari 2020

Ravon reptielen- en amfibieënmonitoring in 2018

Reptielen- en amfibieënextcursie op 24 mei: Edo Goverse van Ravon (de viking met pet) geeft uitleg.

Als (tijdelijke) coördinator kijk ik zeer tevreden terug op 2018: er is weer zeer goed telwerk geleverd door een enthousiaste groep mensen.

Overzichtelijke groep

Hagedissenroutes (b)lijken een goede 'instapsoort' voor geïnteresseerden die willen gaan monitoren, maar die nog geen specifieke expertise hebben van een bepaalde soortgroep. Het vergt oefening om ze te leren vinden, maar determinatieproblemen doen zich, met één soort, niet voor. Als coördinator help ik om nieuwelingen in te werken: de route verkennen en het zoekbeeld helpen aanscherpen. Zo konden we in vorig jaar (2017), dit verslagjaar (2018) en komend jaar (2019) nieuwe tellers verwelkomen.

Zon, reptielen, amfibieën en Belgisch bier: de Ravon-excursie

Maar wie kunnen beter vertellen hoe je reptielen én amfibieën vindt en herkent dan de professionals van Ravon? Op 24 mei organiseerden Ravon en Waternet een excursie met als doelen nieuwelingen verder inwerken, specifieke kennis ophalen voor de meer ervaren tellers en natuurlijk het samenzijn van de tellers en professionals. En de speciaalbiertjes na afloop bij de uitbater bij Panneland smaakten uitstekend. Niet alleen de borrel, maar ook de excursie zelf was zeer geslaagd: we zagen vele zandhagedissen en vonden alle in het gebied voorkomende amfibieën: gewone en rugstreeppad, bruine kikker, bastaardkikker (ondanks claims is er echt nog nooit een zekere andere groene kikker waargenomen in het gebied), boomkikker (die eigenlijk in het gebied niet thuishoort, maar illegaal is uitgezet) en kleine watersalamander. Enige jaren geleden werd een illegaal uitgezette vinpootsalamander gefotografeerd, maar deze soort is daarna gelukkig nooit meer aangetroffen. Ook vlogen twee Wespddieven over en liep er – ook hier al – een bedelende vos rond. En dat alles met prachtig weer!

Met de klok mee: kleine watersalamanders in een cuvet, boomkikker, mannetje zandhagedis, bastaardkikker, allemaal gefotografeerd tijdens de Ravon-excursie op 24 mei. .

Routes

Er zijn door elf tellers een prachtige twaalf hagedissenroutes gelopen. Door een fout in het verleden bleek één route dubbel geteld. Erg zonde! De resultaten kwamen overigens wel sterk overeen, een teken dat beide tellers goed gekeken hebben. De fout is nu rechtgezet. Eén voorheen vacante route – nabij het overkapte uitrustpunt van het Tilanuspad – is sinds 2017 'gereserveerd' voor stagiairs van Waternet: een goede manier voor ze om monitoringservaring op te doen, en goed om deze plot weer bezet te hebben. De amfibieënmonitoring (incl. specifieke rugstreeppaddenroute) zit minder ruim in haar jasje, met vier tellers op vijf locaties. Er zijn geen specifiek in het oog springende waarnemingen gemeld.

Ravon reptielen- en amfibieënmonitoring in 2019

Soms duurt tijdelijk een hele poos: ook in 2019 was ik – als betaalde kracht bij Waternet – bij wijze van noodoplossing regiocoördinator van de reptielen- en amfibieëntellingen. Dat doe ik met veel plezier, maar de wens blijft dat een *teller* (in overleg met mij / Waternet) de groep coördineert.

Ravon

Er was meervoudig vervelend nieuws uit de Ravon-gelederen. Vanwege trieste privéomstandigheden moeten we Ingo Jansen als meetnetcoördinator voor de zandhagedissen missen. Wij wensen hem veel sterkte. Zijn taken zijn adequaat overgenomen door amfibieëncoördinator Edo Goverse en zijn collega Tariq Stark. Ander verdrietig nieuws was dat Ravon-nestor Annie Zuiderwijk, de geestelijk moeder van de NEM-meetnetten voor reptielen en auteur van de eerste reptielenatlas, op 27 januari 2020 overleed. We wensen haar nabestaanden veel sterkte met dit verlies.

Routes

Er zijn door twaalf tellers een prachtige twaalf hagedissenroutes gelopen. Eén teller (met twee plots) stopte i.v.m. haar maatschappelijke carrière, maar daar kwamen twee nieuwe tellers voor in de plaats en een in 2017 ingestelde 'studentenplot' werd voor het derde jaar op rij geteld. De groep hagedissentellers is de afgelopen jaren gegroeid waardoor nu plots ingevuld worden die al jaren onbemand waren. Dat is tegen de trend in de gehele duinstreek in, waar

de animo voor het tellen van routes wat in lijkt te zakken. De amfibieënmonitoring bleef constant: vier tellers op vijf locaties.

Geïnteresseerd?

Ben je geïnteresseerd om aan te sluiten bij onze werkgroep? Stuur mij gerust een mailtje:

vincent.van.der.spek@waternet.nl

Op naar 2020!

Vincent van der Spek

Regiocoördinator Ravon AWD &

Adviseur natuurbeheer en recreatie Waternet

vincent.van.der.spek@waternet.nl

06-41009889

Verslag roofvogels en uilen

Lijstje van territoria ,nesten en geringde nestjongen van de roofvogels en uilen in de AWD in 2019.

Publicaties

We publiceerden over ons werk in Uilen Nr 8 oktober 2018 en in Duin winter 2019. Verder werd er in Tussen Duin & Dijk nr 3 in 2019 een stukje over Paapjes gepubliceerd.

Soort:	# territoria	# nesten	# succesvolle nesten	# geringde jongen
Bosuil	14	10	9	29
Buizerd	20	14	12	22
Havik	8	8	7	17
Sperwer	1	1	1	5
Wespendief	1	1	1	0

Tabel 1: De aantallen territoria, broedgevallen en broedsucces van de uilen en roofvogels van de AWD in 2019.

Fred Koning

Sprinkhanen, wantsen en lieveheersbeestjes 2018

Wilbert Kerkhof

Ook in de zeer warme zomer van 2018 heb ik weer 3 x een ronde sprinkhanenmonitoring op het Rozenwaterveld gelopen.

Het knopsprietje was met 1685 exemplaren de meest voorkomende soort.

Ook de blauwvleugelsprinkhanen deden het met 702 weer zeer goed.

De bruine sprinkhaan lijkt zich wat te herstellen, maar van de 709 getelde dieren waren er 620 naar de enige niet geplagde ruige noordhelling gevluht.

Snortikker en duinsabelsprinkhaan waren wederom slechts in zeer lage aantallen aanwezig op diezelfde ruige strook.

De kniehoge duinroosjes boden waarschijnlijk beschutting tegen de damherten en nog voldoende gras om de veldsprinkhanen te voeden en de duinsabelsprinkhanen van veldsprinkhanen te voorzien.

Sikkelsprinkhaan en zuidelijk spitskopje werden wederom niet gezien.

Het Rozenwaterveld lijkt nog altijd zo weinig begroeid dat zelfs de grasetende veldsprinkhanen het er moeilijk hebben.

Ook voor het wantsenproject ben ik een nog aantal malen wezen zoeken. Hierbij werden nog enkele zandschildwantsen gevonden die binnen het Atlasproject vallen. Ook bij het zoeken naar wantsen is de relatieve armoede aan mogelijke waardplanten vanwege de sterke begrazing een beperkende factor.

Komend jaar wil ik de sprinkhanen graag blijven volgen op het Rozenwaterveld.

Publicaties

Flora en Fauna van het Kennemerstrand –Sprinkhanen, lieveheersbeestjes en wantsen

Lezingen

- sprinkhanen in Nederland
- 15 jaar strandwerkgroep KNNV Alkmaar
- Lieveheersbeestjes populair maar onbekend

Duinsabelsprinkhaan, gefotografeerd in Egmond Binnen

Sprinkhanen en lieveheersbeestjes 2019

Wilbert Kerkhof

In 2019 heb ik weer de 3 gebruikelijke rondjes sprinkhanen monitoring gedaan op het Rozenwaterveld. De zaken die daarbij het meest opvielen was dat de aantallen bruine sprinkhaan en snortikker nog steeds dalen.

De voorheen zeldzame blauwvleugelsprinkhaan was met 1681 waarnemingen voor de 1ste keer de meest talrijke soort.

De verwoestijning van grote delen van het duin als gevolg van de graasdruk van de damherten heeft deze scheefgroei in soortensamenstelling in belangrijke mate veroorzaakt, vermoed ik. Het blijft interessant om de ontwikkelingen op het Rozenwaterveld te volgen. Ik ga graag door met tellen.

Publicaties waren er ook weer:

- Haaien en roggen. In 2018 veel eikapsels van haaien en roggen op het Noord-Hollandse strand - 'Tussen Duin & Dijk'
- Zuidelijke sprinkhanen in Noord-Holland - 'Tussen Duin & Dijk'
- Sprinkhanen in de duinen. Pag. 60-61 'Bloeiende duinen'
- Atlaswantsen in Noord-Holland – blad van KNNV Alkmaar Den Helder
- Al het leven komt uit zee. Miljoenen slangsterren op het strand bij Wijk aan Zee. Blad van KNNV Alkmaar Den Helder
- Van Duinriet naar Damherten 17 jaar sprinkhanen op het Rozenwaterveld Rapportage aan Mark van Til
- Een stukje in 'Struinen' over sprinkhanen in de AWD (interview)

Verder heb ik een lezing over sprinkhanen gegeven in Den Helder en een lezing over lieveheersbeestjes in Alkmaar.

Bijgaand een plaatje van een knopsprietje, ze zijn er nog wel hoor.

Beknopt verslag vleermuizen- en boomarter-monitoring 2018

De jaarlijkse wintertelling is ook in 2018 uitgevoerd volgens protocol en binnen de vergunde periode. Naast de wintertellingen was er wel de jaarlijkse vleermuisexcursie maar die is helaas afgelast vanwege dreigend onweer.

Er zijn geen bijzonderheden.

Het boomarterwerk staat op een laag pitje, de hoeveelheid boomarters lijkt zeer sterk te zijn afgenomen de laatste paar jaar, en er is in 2019 net als in 2018 geen aanwijzing voor voorplanting.

In het verleden werd de boomarter jaarlijks diverse malen gespot, maar het aantal waarnemingen is op twee na op een hand te tellen tegenwoordig. Oorzaak is niet onderzocht maar ligt mogelijk in gebrek aan voedsel.

In 2018 was er een succesvol nest boomarters.

Vleermuisonderzoek Amsterdamse Waterleidingduinen (AWD) 2019

Opzet

Evenals in de afgelopen 32 jaar zijn ook in 2019 zijn de vleermuis wintertellingen voortgezet. In 2019 zijn er geen ronden met de batdetector uitgevoerd in de waterleidingduinen en heeft er ook geen monitoring plaatsgevonden van de vliegroutes vanuit het binnenduin naar de waterleidingduinen.

Resultaat

Wintertellingen

Op 31 januari is de jaarlijkse telling van overwinterende vleermuizen in bunkers uitgevoerd. Van 2009 tot en met 2012 lag het aantal boven de 260, in 2013 waren het er 233 en in 2014 'slechts' 175. Na een flinke opleving in 2015 met ruim 250 dieren is het aantal dieren weer gezakt tot 171 individuen

Naar de oorzaak is het gissen, het aantalsverloop volgde niet de landelijk gemeten trend (gemiddeld stijging).

In totaal werden 132 watervleermuizen, 14 grootoorvleermuizen, 22 meervleermuizen en 3 franjestaarten geteld.

Overige bijzonderheden

Eind september en in oktober zijn op vier verschillende dagen tot 8 overdag vliegende rosse vleermuizen waargenomen nabij de Zilk en in het infiltratiegebied en het eiland van Rolvers (melding via waarneming.nl). Dit is toch wel een jaarlijks fenomeen inmiddels, of het moet zijn dat het tegenwoordig beter geregistreerd wordt. Op 18 oktober is een gewone grootoorvleermuis gevangen op de ringbaan.

Zomerbezoeken

Er zijn geen nachtelijke vleermuisbezoeken aan de AWD gebracht.

Er zijn dit jaar geen ochtendbezoeken gedaan.

Vliegroutes

De bekende vleermuistrekroutes (vanaf 1986) vanuit de landgoederen naar de AWD is dit jaar niet geteld.

Verblijfplaatsen

Zomerverblijfplaatsen of kraamverblijfplaatsen in de AWD zijn dit jaar niet gevonden of geteld.

Excursies Nacht van de vleermuis

Op vrijdagavond 23 augustus hebben we in samenwerking met het bezoekerscentrum Oranjekom de jaarlijkse excursie gegeven. In totaal hebben een twintigtal deelnemers van jong tot oud kunnen genieten van de vleermuizen. Er is in de nabijheid van ingang De Oranjekom / Oase rondgeleid en kennis gemaakt met verschillende vleermuissoorten: rosse vleermuis, gewone dwergvleermuis en watervleermuis.

Waarnemingen

De winterwaarnemingen worden doorgegeven aan de landelijke Zoogdiervereniging.

Voortzetting 2020

Winter: De vaste coördinatoren van de wintertellingen zullen ook in 2020 de tellingen begeleiden en resultaten rapporteren. De telling vindt in januari plaats.

Floor van Vliet (adresgegevens niet veranderd)

Rogier Lange (adresgegevens niet veranderd)

Bart Noort (adresgegevens niet veranderd)

Zomer: Het zomeronderzoek naar algehele verspreiding, verblijfplaatsen en migratieroutes zal in 2020 worden voortgezet. Tevens wordt het onderzoek naar migratie van rosse vleermuizen voortgezet.

Eind augustus 2020 zullen we wat ons betreft weer een excursie voor de nacht van de vleermuis organiseren vanaf bezoekerscentrum De Oranjekom.

Vogeltellingen noordelijke AWD

Tellingen in 2018

In het Noord-Hollandse deel van de AWD, in het werkgebied van Vogelwerkgroep Kennemerland-Zuid werden in **negen plots** broedvogels geteld. Dat is een heel regulier aantal. Twee jarenlang getelde plots dreigden in 2019 onbemand te raken, maar gelukkig is het gelukt om nieuwe tellers te vinden. Sovon gaf een BMP-cursus bij VWGZKL, die enkele tellers van de AWD als opfriscursus gebruikten. Naast de BMP werden in de winter alle infiltratiegebieden op watervogels onderzocht. Na het overlijden van Hans Vader eind 2017 was er geen teller meer voor de Aalscholverkolonies. Dit heeft Waternet opgevangen (lees: ik tel nu samen met educatiemedewerker Leo van der Sluijs zelf ook).

Bijzonderheden

Bijzondere broedvogels werden niet gemeld. Er waren diverse geluiden van afnemende struikbroeders, waarbij de link werd gelegd met damhertenvraat. Met name een verdere afname van nachtegaal werd gemeld. Daarover nam Vara's Vroege Vogels een **interview** af, dat hier na te luisteren is:

<https://www.nporadio1.nl/vroege-vogels/onderwerpen/459835-nachtegaal-versus-damhert>

Publicaties

Eerder al aangekondigd, maar nu echt verschenen! In 2017 becijferde Sovon in opdracht van Waternet de **trends van ruim 30 jaar broedvogeltellingen**. Een samenwerking tussen de beide vogelwerkgroepen in de AWD en Waternet leverde een artikel in vogelaarsvakblad Limosa op:

Van der Spek, V., L. Schaap & A. Ehrenburg. 2018. 30 jaar broedvogelmonitoring in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Limosa 91: 108-122.

De grote lijnen:

- a) Rode-lijstsoorten (op basis van de lijst uit 2017) nemen over de gehele linie af
- b) duingraslandsoorten (veel overlap met a) nemen over de gehele linie af
- c) landelijk algemene soorten nemen over de gehele linie toe
- d) soorten van bos en struweel noemen over de gehele linie toe (veel overlap met c)
- e) maar in alle vier de bovengenoemde "categorieën" zijn uitzonderingen te vinden
- f) het totaal aantal soorten dat jaarlijks broedt is t.o.v. de jaren '70 afgenomen, het aandeel exoten is licht toegenomen
- g) dat alles leidt per saldo tot een verwarming in kwaliteit en diversiteit t.o.v. "vroeger" tijden – maar er zijn ook lichtpuntjes!
- h) het is daarbij goed om te bedenken dat dit verval al (scherp) werd ingezet in de jaren '70 (en dus niet later, zoals vogelaars wel eens denken)
- i) en dat in nagenoeg alle gevallen de trends in de AWD *passen in bredere trends* en daar dus geen AWD-specifieke oorzaken aan gehangen kunnen worden: zowel verdwenen, verschenen, afnemende en toenemende soorten passen in bewegingen die in de gehele duinstreek te zien zijn, en meestal past het ook in landelijke en zelfs internationale trends.

Geïnteresseerden kunnen het artikel bij mij opvragen.

Overige bijzonderheden

“Historievogelaar” Ruud Vlek werkt er samen met Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland aan om het **vogelarchief van Hans Vader** onder te brengen bij de Heimans en Thijssen Stichting. Waternet financiert speciaal verpakkingsmateriaal waardoor het archief lang bewaard kan blijven.

Figuur 1. Aankondiging van het broedvogelartikel op de website van Sovon

Figuur 2. Een deel van het vogelarchief van Hans Vader dat opgeslagen wordt bij de Heimans en Thijssen Stichting

Figuur 3. Helaas verdwenen de afgelopen 30 jaar de nodige broedvogelsoorten uit de AWD, maar er verschenen ook nieuwe, zoals deze Krooneend

Tellingen in 2019

In het Noord-Hollandse deel van de AWD, in het werkgebied van Vogelwerkgroep Kennemerland-Zuid werden net als vorig jaar negen plots op broedvogels geteld. Net als vorig jaar dreigden twee plots onbemand te raken, maar ook hier is in 2020 weer opvolging voor gevonden. Daar kan ik zelf geen credits voor ontvangen, want opvolging werd door de tellers zelf geregeld: prachtige betrokkenheid! Peter Spolders en Nico Slotboom worden zeer bedankt voor hun inzet. Nico verdient een aparte vermelding: hij heeft sinds 1993 (!) de plot langs de Beukenlaan geteld. Naast de BMP werden in de winter alle infiltratiegebieden op watervogels onderzocht. Pierre Teders wordt bedankt voor zijn inzet sinds 2006. Zijn medetellers is nu hoofdteller geworden, en ook zij regelde zelf nieuwe assistentie: soms is het leven van een regiocoördinator eenvoudig. De Aalscholverkolonies zijn wederom geteld door Waternet.

Tellers en coördinator gezocht

Ervaren **tellers zijn altijd welkom**, dus heb je interesse: schroom niet je bij mij te melden! Daarnaast neem ik als Waternetter tijdelijk de taken als telcoördinator op me, maar idealiter zit er een vrijwilliger op deze post. Vraag gerust naar de taken, tijdsbesteding etc. als je denkt dat dit misschien iets voor jou is.

Vincent van der Spek

Waternet

Maart 2020

Vincent.van.der.spek@waternet.nl

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Verslag onderzoek en tellingen in de AWD 2018

Leo Schaap

Broedvogelonderzoek algemeen

In De Strandloper van maart 2019 zijn verslagen opgenomen van de broedvogelinventarisaties in de zuidelijke AWD. Alle vijf percelen zijn ook dit jaar weer geïnventreiseerd. Dit betekent dat er voor de percelen Gijs Kokkieshoek, Boeveld-west, Wolfsveld-west, De Westhoek en Hoekgatterduin een ononderbroken reeks bestaat vanaf 1986. Een reeks dus van 33 jaar! Daarnaast zijn dit jaar ook de percelen De Blink, Schrama en Noordvoort geïnventreiseerd. Het laatste echter zeer beperkt en de resultaten zijn gebaseerd op slechts 3 bezoeken.

In de verslagen zijn de bijzonderheden beschreven en worden ze vergeleken met andere jaren. Daarbij valt op dat de ene inventarisatie wat beter uitvalt dan de andere. Boeveld-west, het Hoekgatterduin en De Blink komen er in 2018 slechter van af dan in 2017. Het aantal territoria in deze percelen is gedaald en ook het aantal soorten is minder. Daarentegen laten de inventarisaties van Gijs Kokkieshoek en De Westhoek positieve resultaten zien. Wolfsveld-west laat een doorsnee resultaat zien terwijl Schrama mede door de kolonievogels er positief uitspringt.

Foto 1 De waargenomen Fluiter in Schrama 2018. Foto George Hageman

Foto 2 Braamsluiper. De 'bril' van deze soort is goed in beeld gebracht. Foto Edgar de Vries

Eerder uitgesproken zorgen over de broedvogelstand van de Fitis, Grasmus en Nachtegaal kunnen op basis van het resultaat 2018 niet worden weggenomen, in tegendeel, voor Fitis en Nachtegaal is een verdere afname genoteerd terwijl de Grasmus min of meer op het niveau blijft van 2017. Vooral in het Hoekgatterduin is de achteruitgang van de struweelvogels groot. De Boomleeuwerik en Gekraagde Roodstaart blijven het goed doen terwijl de Kneu tekenen van herstel laat zien.

Bijzondere waarnemingen

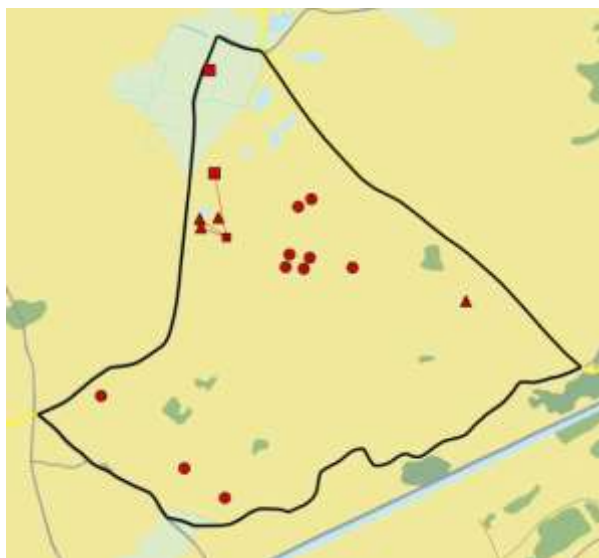
In verschillende plots zijn mooie territoria gevonden zoals een Havik in Schrama, een Appelvink in Gijs Kokkieshoek en een Buizerd in zowel Boeveld-west als Gijs Kokkieshoek. De waarneming van de Appelvink in Gijs Kokkieshoek hoort duidelijk thuis bij de plot van ZHL Langeveld en is eigenlijk een dubbele waarneming van hetzelfde territorium. In drie percelen werd een Buizerd aangemerkt als territorium. Naar

alle waarschijnlijkheid gaat het hier om hetzelfde paartje waarvan een nest in ZHL-Langeveld werd gevonden. Het blijft echter mogelijk dat er ook een Buizerd in Boeveld-west of Gijs Kokkieshoek thuishoort. Een nest kan heel goed verstopt zijn en hoeft beslist niet in een hoge boom te zitten. Het gaat hier waarschijnlijk om het paartje dat in het gekapte dennenbos van het Langevelderduin broedde.

Houtsnippen werden in verschillende plots waargenomen hetgeen er op duidt dat deze soort nog is vertegenwoordigd. De Halsbandparkiet komt nu als broedvogel in Schrama voor, er konden dit jaar drie territoria worden vastgesteld. In Schrama werden verder de waarnemingen van een Wielewaal, Bosuil en Grauwe Vliegenvanger als territorium aangemerkt. Van het territorium van de Bosuil in Schrama werd geen bezette nestkast gevonden. De Fluitier die vorig jaar daar wel is erkend, werd ook in 2018 waargenomen en gehoord maar te vroeg om als territorium aan te merken

Tapuiten en andere waarnemingen in De Westhoek

De Westhoek toont ook dit jaar tekenen van herstel en er werden bijzondere waarnemingen gedaan. De Kleine Plevier en een Kievit waren voor het derde jaar op een rij present en dit jaar werd ook een Tapuit als territoriaal aangemerkt. Het valt op dat in De Westhoek relatief veel waarnemingen van de Tapuit worden

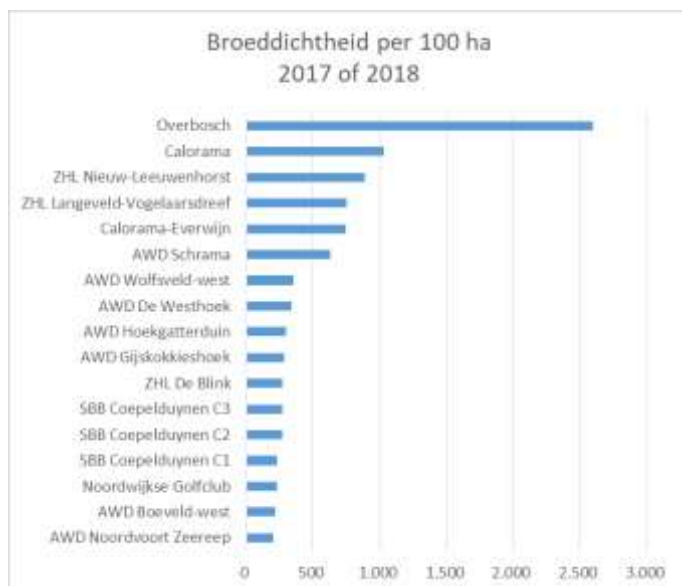

Kaart 1 Waarnemingen van de Tapuit in De Westhoek 2018. □= territoriaal gedrag, △=paartje, ○=adult.

gedaan. Kennelijk is het gebied na de natuurherstelprojecten aantrekkelijker geworden voor doortrekkende Tapuiten. Van het territoriale paartje, gebaseerd op 5 waarnemingen dicht bij elkaar, kon geen nest of broedresultaat worden bevestigd, begin juni was het paartje vertrokken. De hernieuwde interesse van de Tapuit voor De Westhoek is interessant. Wordt in de andere percelen maar een enkele doortrekkende Tapuit waargenomen, in De Westhoek is dat aanmerkelijk meer; 8 stuks in 2016, 11 stuks in 2017 en 17 stuks in 2018 waarvan regelmatig een paartje. Van de bekende Tapuiten onderzoeker Herman van Oosten weten we dat de Roodborsttapuit op hetzelfde voedsel foerageert en we zien dan ook een spectaculaire toename van deze soort in De Westhoek van 7 (2016), 9 (2017) naar 13 territoria in 2018.

Broedvogeldichtheid vergeleken

Veel vogelaars vinden het leuk om een gebied te inventariseren waardoor het aantal plots binnen de vereniging waarvan regelmatig verslag wordt gedaan, groter wordt. De moderne hulpmiddelen zoals de AVI-map app en de AVI-map website maken het ook veel makkelijker dan voorheen zodat de onderzoeker zich kan concentreren op het waarnemen in het veld. Daarnaast wordt het belang van broedvogelonderzoek door natuurbeheerders onderkend en wordt het door veel organisaties gestimuleerd. Het blijft echter moeilijk om historische onderzoeken van een kavel met elkaar te vergelijken zoals het onderzoek van het Langevelderduin en De Blink, zie referentie 6, laat zien. Er zijn veel variabelen die de uitkomst van een BMP onderzoek kunnen beïnvloeden. Hoe meer er volgens een standaard wordt gewerkt hoe beter de resultaten worden. AVI-map zal daartoe bijdragen.

Grafiek 1 Broedvogeldichtheid vergeleken

Een andere manier om naar de onderzochte kavels te kijken is de broedvogeldichtheid per 100 ha. Als we de laatst bekende gegevens van de in De Strandloper gepubliceerde gegevens op een rijtje zetten dan zien we opmerkelijke verschillen. Zie bijgaande grafiek en tabel waarin ze op volgorde zijn gezet. Historisch komen per plot behoorlijke variaties voor maar in de rangorde komen minder verschillen voor. We zien dat de zeereep de laagste broedvogeldichtheid heeft en bosrijke percelen de hoogste. De dichtheid in het Overbosch is erg hoog maar komt ongetwijfeld ook door de kleine perceelsomvang (2,8 ha) in vergelijking met de andere percelen. Opmerkelijk feit is de plaats van het Hoekgatterduin in deze rij. Dit perceel wordt gekenmerkt door open duin maar ook door open bos en randen en water. Zelfs de percelen De Westhoek en Wolfsveld-west met

veel open duin scoren nu beter. Het verslag van het Hoekgatterduin laat zien dat deze neergang vooral komt door de afname van vogels van struiken en struwelen. Dit proces is ingezet na het rigoureuus ruimen van de Vogelkers in de winter van 2011/2012.

Watervogeltellingen

Naast broedvogelonderzoek werden van september 2017 tot en met april 2018 door de vereniging watervogels geteld; het Oosterkanaal en het zuidelijke infiltratiegebied. Hiervan zijn geen aparte verslagen gemaakt. De waarnemingen worden ingevoerd op de website van Sovon. Het zou interessant zijn om te zien hoe de mid-wintertellingen voor het gehele AWD gebied over de jaren er uit zien. Auteur heeft echter geen toegang tot de overige watergebieden in de AWD.

Overige werkzaamheden

Diverse leden van onze vereniging voeren op persoonlijke titel onderzoek uit en rapporteren hierover direct aan Waternet. Daarnaast zijn er leden actief in het onderhoud of zijn onderdeel van andere werkgroepen.

Publicaties:

Van de verschillende onderzoeken zijn verslagen en publicaties gemaakt. Onderstaand worden de verslagen van 2018 en publicaties die in 2018 zijn verschenen genoemd. De artikelen zijn t.z.t ook op te vragen via natuurtijdschriften.nl:

1. Baalbergen W. 2019. Broedvogelinventarisatie AWD Boeveld-west 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
2. Jacobs, J. 2019. Broedvogelinventarisatie AWD Gijs Kokkieshoek 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
3. Hageman, G. 2019. Broedvogelinventarisatie AWD Hoekgatterduin 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
4. Hageman, G. 2019. Broedvogelinventarisatie AWD Schrama 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
5. Oltheten H., 2019. Broedvogelinventarisatie AWD De Westhoek 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
6. Schaap, L. en M. van Til 2019. Broedvogelonderzoek in het Langevelderduin en De Blink. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.
7. Van der Spek, V., L.H.J. Schaap & A. Ehrenburg, 2018. Dertig jaar broedvogelmonitoring in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Limosa 91:3, 108-122.
8. Vegter K. 2019. Broedvogelinventarisatie AWD Wolfsveld-west 2018. De Strandloper 51 (1). Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk.

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk Verslag onderzoek en tellingen in de AWD 2019

Leo Schaap

Broedvogelonderzoek algemeen

In De Strandloper van maart 2020 zijn verslagen opgenomen van de broedvogelinventarisaties in de zuidelijke AWD van 2019. Alle percelen zijn ook dit jaar weer geïnventariseerd. Dit betekent dat er voor de percelen Gijs Kokkieshoek, Boeveld-west, Wolfsveld-west, De Westhoek en Hoekgatterduin een ononderbroken reeks bestaat vanaf 1986. Een reeks dus van 34 jaar! Daarnaast zijn dit jaar ook het perceel De Blink en Schrama geïnventariseerd. Hoewel De Blink zich beperkt tot het gebied van het Zuid-Hollands Landschap is het onderdeel van het Langevelderduin waar Waternet grondeigenaar is. De Blink is onregelmatig geïnventariseerd maar begint al in 1974. Pas de laatste drie jaren wordt met Avi-map geïnventariseerd. Schrama is in 1994 een keer geïnventariseerd en daarna, vanaf 2017, jaarlijks. Net als 2018 was 2019 erg droog en heeft mogelijk voor bepaalde soorten een negatieve invloed gehad, een duidelijke trend daarvan is nog niet uit de cijfers te halen. Leden van de vereniging versterkt met leden van de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland hebben deelgenomen aan het onderzoek naar de Nachtzwaluw op 18 juni. Vanaf de provinciegrens werden alle duinen van de gemeente Noordwijk onderzocht. In de zuidelijke AWD werden geen Nachtzwaluwen waargenomen.

Samenvatting inventarisatie:

In 2019 werden in Schrama 5% minder territoria gevonden dan in 2018. Vooral Boomleeuwerik en Boompieper deden het hier slechter. Bijzondere territoria zijn die van de Grauwe Vliegenvanger, Fluiter, Havik (3 juv. geringd door Fred Koning) en Bosuil. Fitis, Grasmus en Nachtegaal bleven min of meer stabiel. Bijzonder blijft de kolonie Spreeuwen die zich moeilijk laten tellen maar die volop aanwezig waren.

Hoekgatterduin wordt door de begrazing van Damherten steeds kaler. Dat is ook te merken aan een afname van het aantal territoria dat al een paar jaar aan de gang is. Nu lopen ook de aantallen territoria van bos gebonden vogels terug. Er zijn een paar bijzondere territoria door BMP bepaald; Houtsnip, Kramsvogel, Grote Lijster, Wielewaal en Groene Specht. De Houtsnip is net als vorige jaren waargenomen boven de velden met Adelaarsvaren. Van de andere bijzondere territoria is het maar zeer de vraag of ze tot broedvogel gerekend kunnen worden. Eén waarneming is al voldoende om binnen de datumgrenzen als territorium te worden erkend. De Kramsvogel is zeker een doortrekker geweest en de Groene Specht huisde waarschijnlijk elders en kwam alleen foerageren. Overigens worden ook de Damherten geteld, er kon nauwelijks een verschil met voorgaande jaren worden vastgesteld.

De Westhoek had dit jaar beduidend minder territoria dan het jaar daarvoor, 138 tegen 179 in 2018. Daarmee is een einde gekomen aan de stijgende lijn die sinds 2014 was ingezet na een dramatische negatieve trend tot 2013. Mogelijk dat het droge voorjaar debet is aan het verschil met vorig jaar. Kleine Plevier en Kievit kwamen er in 2019 niet meer voor. Bepaalde soorten zoals Boomleeuwerik, Roodborsttapuit en Gekraagde Roodstaart bleven het echter goed doen. Bijzonder is ook het aantal waargenomen Tapuiten. Leidde dat vorig jaar nog tot een territoriaal paartje, dit jaar bleef het bij een groot aantal waarnemingen. Dit aantal vertoont overigens een opmerkelijke toename, van 10 in 2016 tot 40 in 2019. Nergens anders in de AWD worden in het voorjaar zoveel Tapuiten waargenomen. Ze hebben kennelijk een voorkeur voor dit gebied omdat de voedselsituatie goed is. Dit blijkt ook uit het opmerkelijk hoge aantal Boomleeuweriken en Roodborsttapuiten die op hetzelfde voedsel foerageren. Reden om aan een proef te denken met ingegraven nestkasten binnen het te plaatsen enclosure van meer dan 7 ha.

Wolfsveld-west levert de laatste jaren stabiele resultaten. Het is een droog gebied met een aantal lagergelegen dellen met opgaande begroeiing. Bijzonder was de terugkomst van de Blauwborst bij het Biezenvlak. Opmerkelijk is ook dat Boompieper, Boomleeuwerik en Roodborsttapuit, net als de Gekraagde Roodstaart, het goed blijven doen.

Gijs Kokkieshoek had dit jaar ook aanmerkelijk minder territoria, 135 in 2018 tegen 120 in 2019. Net als de Nachtegaal vertoont de Grasmus hier een negatieve trend. De Fitis herstelde ten opzichte van vorig jaar. Ook in Gijs Kokkieshoek komen in het voorjaar Tapuiten voor die soms net niet lang genoeg blijven om in Avi-map als territorium erkend te worden. Ook in Gijs Kokkieshoek komt een enclosure voor de Damherten van bijna 4 ha en dit heeft mogelijk ook gevolgen voor de broedvogeltelling van 2020.

Boeveld-west kende dit jaar geen opmerkelijke verschillen. Dat geldt ook voor De Blink dat waarschijnlijk model staat voor het gehele Langevelderduin.

Watervogeltellingen

Naast broedvogelonderzoek werden van september 2018 tot en met april 2019 door de vereniging watervogels geteld; het Oosterkanaal en het zuidelijke infiltratiegebied. Hiervan zijn geen aparte verslagen gemaakt. De waarnemingen worden ingevoerd op de website van Sovon. Het zou interessant zijn om te zien hoe de midwintertellingen voor het gehele AWD gebied over de jaren er uit zien. Auteur heeft echter geen toegang tot de overige watergebieden in de AWD.

Overige werkzaamheden

Diverse leden van onze vereniging voeren op persoonlijke titel onderzoek uit en rapporteren hierover direct aan Waternet. Daarnaast zijn er leden actief in het onderhoud of zijn onderdeel van andere werkgroepen.

Publicaties

Van de verschillende onderzoeken zijn verslagen en publicaties gemaakt die in De Strandloper 52 (1) (maart 2020) zijn te vinden. De Strandloper is te downloaden via de site www.strandloper.nl onder publicaties. De artikelen zijn t.z.t ook op te vragen via www.natuurtijdschriften.nl.

De Tapuit is onderwerp geweest van een studie. Hierin wordt aan de hand van inventarisaties vanaf 1966 het voorkomen en het verdwijnen van de Tapuit uit de Noordwijkse duinen onderzocht. Bovendien worden de waarnemingen van de recente jaren geanalyseerd. De zuidelijke AWD duinen nemen in dit onderzoek een belangrijke plaats in. Zie: Schaap L. 2019. Het wel en wee van de Tapuit in Noordwijk. De Strandloper 51 (4) 25-29.

Jaaroverzicht van het vogelringstation AW-duinen 2018

Koos van Ee.

Inleiding.

Voor het VRS AW-Duinen was ook 2018 weer een heel bewogen jaar. Het eerste jaar waarin we het gemis van **Hans Vader** hebben gevoeld. Verder het verschrikkelijke overlijden van **Herman van Assendelft** op 23 april 2018.

Dit heeft een hele periode ervoor gezorgd dat we met behoorlijk gemengde gevoelens op de baan rondliepen.

Ondanks dit verlies, hebben we op ruim 160 ochtenden, 5 avonden en 7 nachten, de netten open gehad, waarin gepoogd werd om vogels te ringen. In totaal werden door de ringers en hun assistenten meer dan 5000 uren besteed aan het ringen van vogels en wat daar nog meer bij komt kijken. De netten hebben ongeveer 800 uur open gestaan. Fred Koning en assistenten zijn ook weer een aantal dagen actief geweest met het opsporen van nesten en het ringen van roofvogels en uilen in de hele AWD.

Het resultaat was ongeveer **6870** nieuw geringde vogels en ook nog zo'n **1615** vogels die al een ring hadden. Het jaartotaal **8491** komt daarmee in de top 5 van ons Ringstation en van Nederland in 2018. Het soortentotaal was 86.

De top 5 nieuw geringde vogels.

Zwartkop	1105
Kleine Karekiet	1001
Roodborst	477
Tjiftjaf	382
Graspieper	330

De mezen zijn uit de top 5 verdwenen. Het herstel van het slagnet C heeft ervoor gezorgd, dat we regelmatig wat graspiepers op de lijst bij hebben kunnen schrijven.

Bezetting.

Van de 8 ringvergunninghouders voor de AWD hebben er dit jaar 6 min of meer regelmatig geringd. Verder hebben we ruim 20 assistenten op de lijst staan waarvan er een 10 tal regelmatig hebben meegeholpen. Zo konden we ervoor zorgen dat op de meeste vangbare dagen in het trekseizoen ook geringd werd.

Een paar assistenten zijn ermee gestopt en een aantal nieuwe zijn ons komen versterken. 3 assistenten volgen de opleiding tot ringer. En Annemieke de Winter heeft dit jaar haar examen gehaald.

Van de 10 geplande klusdagen, is er ook op 9 ervan daadwerkelijk geklust. Verder zijn er ook regelmatig, tijdens dagen met minder vogels en een wat grotere bezetting, klussen uitgevoerd. We kunnen concluderen dat de baan er het grootste deel van het jaar prima bij lag.

Bijzondere activiteiten.

-Op 21 april hebben we met hout (uit de AWD en geschonken door Waternet) een mooie bank gemaakt, dit ter nagedachtenis aan Hans Vader.

-We hebben dit jaar 4 x een excursie georganiseerd voor de diverse vogelwerkgroepen en daarnaast zijn er verschillende keren enkele gasten op bezoek geweest.

-We zijn gastheer geweest voor een certificeringsbijeenkomst van het Vogeltrekstation.

-We zijn gaan werken met vaste geluidsprotocollen per decade en ook aan de geluidsinstallatie werd regelmatig gewerkt.

Leuke vangsten:

Koekoek 2, Draaihals 2, Sperwergrasmus 2, Waterpieper 2, Tapuit 1, Steenuil 1, Roodmus 2, Porseleinhoen 3, Bontbekplevier 1, Grote Karekiet 1, Rouwkwikstaart 1.

Bijzondere vangsten uit het Zuiden, oosten tot Siberië:

Baardgrasmus 1, Siberische Tjiftjaf 1, , Bladkoning **13**, Waterrietzanger **4**, Struikrietzanger 1.

De Baardgrasmus was een nieuwe soort voor ons VRS en ook de Steenuil was de eerste die we in de netten van het VRS aantreffen.

De Cetti'szanger is nu een vaste bewoner van de AW-duinen geworden en de Goudvink is als broedvogel verdwenen uit ons vangstgebied.

Vogels met buitenlandse ringen:

Het was een karig jaar met vogels die een buitenlandse ring om hun pootje hadden. Toch konden we een Kleine Karekiet, Sprinkhaanzanger en Zwartkop met Belgische ring. Een Tjiftjaf met Franse ring, een Pimpelmees met een Litouwen ring en een Vuurgoudhaan met een Deense ring, noteren als retour vangst. Daarnaast nog een late melding van een terugmelding uit 2014 van Zwartkop uit Tsjechië.

Terugmeldingen van door ons geringde vogels:

Veel terugmeldingen komen uit België en Frankrijk. Het betreft meestal Kleine Karekiet, Tjiftjaf en Zwartkop. Er zijn ook uitzonderingen, zoals een Zwartkop man geringd in 2009 en in 2017 door een Belgische ringer gecontroleerd. Toch knap om 8 jaar onder de radar te blijven. En dan nog een Merel in 2014 geringd en in maart van dit jaar dood aangetroffen in Zweden. In Noorwegen werd in mei een door ons geringde Keep van 2017 terug gevangen. Vanuit Portugal werd nog een Kleine Karekiet teruggemeld.

Steltloper retourmeldingen zijn uitzonderlijk, toch zijn er 2 gemeld. Zoals de Scholekster geringd in 1989 en op 30 maart van dit jaar teruggelezen in Balgzandpolder. Nu is deze vogel al 29 jaar oud! En een Witgat geringd in 2015, dood gevonden in Norfolk (Engeland).

Overige opvallende vangstverschillen t.o.v. het gemiddelde van de laatste 10 jaar:

- Weinig Waterrallen(kooien droog, platgetrapt en dichtgegroeid met riet, lage waterstand)
- Slechts een enkele steltloper in het voorjaar(wel pogingen ondernomen)
- Minder IJsvogels (winter?)
- Teruglopend aantal mezen (??)
- Minder Grote Bonte Specht (??)
- Hoogste aantal Bosrietzangers dit jaar
- Een leuk aantal Watersnippen (goede waterstand in aug- sept)
- Houtsnip is vaste gast geworden

Waterstand en Damherten.

Een jaarlijks terugkerend zorgpunt is de waterstand in ons vangterrein. We zijn er ons van bewust dat we werken in een waterwingebied, maar dat neemt niet weg dat we onze zorgen over de grote schommelingen in de waterstand in het broedseizoen uitspreken.

Vanaf het begin van dit jaar heeft ons terrein vrijwel droog gelegen, vanwege het schoonmaken van de infiltratiegeulen ten oosten en westen van de CES locatie.

Hierdoor en door werkzaamheden aan de wateraanvoer, startten we dit broedseizoen met een lage waterstand, die in de zomer gelukkig wel redelijk constant was, op dit lage peil. Dit in combinatie met de warme zomer zorgde voor een uitbundige rietgroei langs de infiltratiegeulranden, maar in de drooggevallen drains staan nu armzalige sprietjes.

Vanaf augustus ging het peil omhoog en tot eind oktober hebben we een heel mooi waterpeil in ons gebied gehad. Daarna zakte de waterstand weer.

Het afschot van een behoorlijk aantal damherten in ons gebied was tot half mei merkbaar. We moesten ons grasveld, waar de slagnetten op liggen, weer eens een keer maaien.

Door de droogte, werd het infiltratieterrein vanaf die periode weer een aantrekkelijk begrazingsgebied. Het aantal herten werd weer even groot als we de laatste jaren gewend waren. Regelmatig moesten we een net vervangen omdat er een hert dwars doorheen was gegaan, dit werd versterkt door de lage waterstand, waardoor er overal looppaden door het riet zijn ontstaan. Ook de inlooptkooien voor de waterrallen waren platgetrapt.

We hopen dat het afschotbeleid komend seizoen de begrazingsdruk in het gebied naar beneden brengt.

Publicaties:

Jaarverslag 2017 VRS-AWD.

Kort verslag over de activiteiten van het Vogelringstation AWD 2019

Voor het VRS AW-Duinen was 2019 een heel succesvol jaar.

Nog niet eerder in het bestaan van ons ringstation zijn er zoveel vogels de netten ingevlogen.

Voor het eerst zijn we de magische grens van 10.000 vangsten gepasseerd. Ook hebben we een record aantal vangdagen kunnen realiseren.

We hebben op ruim 160 ochtenden, 6 avonden en 10 nachten de netten open gehad, waarin gepoogd werd om vogels te ringen. In totaal werden meer dan 5.000 uren besteed aan het ringen van vogels en wat daar nog meer bij komt kijken. De netten hebben ongeveer 800 uur open gestaan.

Het resultaat was: 8.220 nieuw geringde vogels en ook nog ruim 2.185 vogels die al een ring hadden. Hiervan waren 70 niet door ons geringd en 17 met een buitenlandse ring. Het jaartotaal van 10.405 komt daarmee op de eerste plaats van ons Ringstation en weer in de top 5 van Nederland in 2019. Het soortentotaal was 90. Ook dit jaar hebben we het CES programma (Broedvogels) volledig kunnen invullen. Verder zijn we twee jaar geleden gestart met het doorvangen in de winter en dat hebben we ook dit jaar kunnen realiseren. Ook zijn we dit jaar mee gaan doen aan het Zoönose project van het Vogeltrekstation.

De top 5 nieuw geringde vogels.

Zwartkop

Kleine Karekiet

Pimpelmees

Roodborst

Koolmees

De mezen zijn weer terug in de top 5. Zij zorgden in juni al voor een vangstpiek. Grote groepen zwervende mezen trokken toen door onze kuststrook. Verder een aantal opvallende zaken dit jaar: een Sijzeninvasie die een recordaantal van 184 opleverde.

Staartmezen van ver: 2 Witkoppen er tussen.

Verder konden er 2 pullen van Kleine Plevier geringd worden die succesvol heeft gebroed in de AWD.

Leuke vangsten:

Dit jaar een behoorlijke lijst!:

Roerdomp 1 , Draaihals 2, Sperwergrasmus 4, Roodmus 1, Porseleinhoen 2, Tureluur 1, Grote Karekiet 1, Rouwkwikstaart 1, Kuifeend 1, Kwartel 3, Dodaars 1, Ransuil 1, Beflijster 1,

Velduil 1.

Bijzondere vangsten uit het Zuiden, oosten tot Siberië:

Hop 1, Siberische Tjiftjaf 2, Bladkoning 2, Waterrietzanger 1, Witkopstaartmees 2

Vogels met buitenlandse ringen:

We hadden een leuk aantal vogels dit jaar met een buitenlandse ring om hun pootje:

We hadden 7 Zwartkoppen met een Belgische ring, 1 Zwartkop met een Londenring, 1 Goudhaan met een Zweedse ring, 1 Blauwborst met een Spaanse ring, 1 Kleine Karekiet met een Belgische ring, 1 Spreeuw met een Britse ring en 4 Rietzangers uit 4 verschillende landen: Londen, Parijs, Brussel en Lissabon.

Terugmeldingen van door ons geringde vogels:

Meer dan 70 vogels met een door ons aangelegde ring werden elders teruggemeld, de meeste door de ringstations langs onze kust. Maar ook een leuk aantal uit het buitenland: België 4, Engeland 4, Spanje 3, Frankrijk 2, Finland 1, Noorwegen 1, Duitsland 1, Gibraltar 1.

Overige opvallende vangstverschillen t.o.v. het gemiddelde van de laatste 10 jaar:

- Verdere afname van de Merel
- Slechts een enkele steltloper in het voorjaar (wel pogingen ondernomen)
- Weer een mooi aantal IJsvogels, dit in contrast met de rest van Nederland
- Een groot aantal mezen (goed broedseizoen in combinatie met influx uit het Oosten)
- Verdere daling van Nachtegaal (wel dagelijks gevangen in dispersietijd!)

Waterstand

Een jaarlijks terugkerend zorgpunt is de waterstand in ons vangterrein. We zijn er ons van bewust dat we werken in een waterwingebied, maar dat neemt niet weg dat we onze zorgen over de grote schommelingen en de lage waterstand in het broedseizoen uitspreken.

Door de werkzaamheden aan de toevoerleidingen startten we ook dit jaar in april al met een (te) lage waterstand.

Deze was in de zomer gelukkig wel redelijk constant, op dit lage peil. In combinatie met de groeizame zomer zorgde dit voor een uitbundige rietgroei langs de infiltratiegeul-randen, maar in de drooggevallen drains staan nu armzalige sprietjes.

Vanaf augustus ging het peil omhoog en tot half oktober hebben we een wisselend waterpeil in ons gebied gehad. Daarna ging de waterstand zo omhoog dat we een aantal netten zelfs met onze laarzen aan nauwelijks konden bereiken. Dit duurde gelukkig maar enkele weken.

Damherten

Het afschot van een behoorlijk aantal damherten in ons gebied was tot half mei merkbaar. Ze waren schuwer en de periode dat we dagelijks vingen bleven ze aardig uit de buurt. We moesten ons grasveld, waar de slagnetten op liggen, weer eens een keer maaien.

Door de droogte werd het infiltratieterrein vanaf die periode weer een aantrekkelijk begrazingsgebied. Het aantal herten werd weer even groot als we de laatste jaren gewend waren. Regelmatig moesten we toch weer een net vervangen omdat er een hert dwars doorheen was gegaan. Dit werd versterkt door de lage waterstand, waardoor er overal looppaden door het riet zijn ontstaan. Tijdens een avondvangst telde ik bij aankomst op de baan 36 grazende herten (het merendeel wel mannen, maar ook een tiental vrouwen ertussen).

Ook de inloopkooien voor de waterrallen waren weer compleet platgetrapt.

We mogen hopen dat het afschotbeleid komend seizoen de begrazingsdruk in het gebied verder naar beneden brengt.

Publicaties:

Jaarverslag 2018 VRS-AWD

Excursies en, Certificering dag:

Voor de ons Steunende vogelwerkgroepen hebben dit jaar 4 keer een excursie georganiseerd. De Certificeringsdag van het Vogeltrekstation kon vanwege niet vangbaar weer niet doorgaan.

Zoönose,

Voor het landelijk onderzoeksproject van het Vogeltrekstation en de Erasmusuniversiteit naar op mens overdraagbare ziekten zijn er bij ruim 75 vogels bloed, en keel- en cloacamonsters verzameld.

Koos van Ee

Jaarverslag 2018 en 2019 van de Wasplatenwerkgroep AW-duinen

Inleiding: het meetnet

Tegen het eind van vorige eeuw bleek dat de AW-duinen een aantal zeer waardevolle wasplaatgraslanden rijk was. Wasplaatgraslanden zijn relatief voedselarme, open en grazige vegetaties die gekenmerkt worden door de aanwezigheid van een bijzondere groep ecologisch kieskeurige paddenstoelen. Ze kunnen absoluut niet tegen kunstmest en zijn daarom vrijwel geheel verdwenen uit agrarische graslanden.

Het gaat om Wasplaten (*Hygrocybe*), Knots- en Koraalzwammen (*Clavaria*, *Ramaria*, *Ramariopsis*, *Clavulinopsis*), Aardtongen (*Geoglossum* en *Trichoglossum*) en Staalstelen (*Entoloma* p.p.). Daarnaast zijn er tal van begeleidende soorten zoals o.a. de Rupsendoder (*Cordiceps militaris*) en Elfenschermpje (*Mycena pura*). Al sinds 1985 wordt er onderzoek gedaan naar de wasplaatgraslanden in de AW-duinen, eerst alleen op het Groot-Zwartevelde en het Eiland van Rolvers, later door het hele terrein.

Sinds 2002 wordt het onderzoek aan de wasplaatgraslanden in de AWD heel systematisch uitgevoerd met vaste proefvlakken. Die vlakken zijn verdeeld over de verschillende vormen van beheer: maaien, begrazen, plaggen en niets-doen. Er wordt een beperkte set goed herkenbare soorten geïnventariseerd: Wasplaten, Aardtongen, Knots- en Koraalzwammen en Rupsendoders. Helaas is het onderscheid in het beheer geleidelijk aan vervaagd, o.a. door de sterke toename van de damherten, maar ook door wisselend beheer en andere oorzaken.

Jaarlijks worden circa 50 vlakken onderzocht door gemiddeld ruim 25 waarnemers. Harm Snater coördineert het veldwerk en Leo Jalink zorgt voor de invoer en validatie van de waarnemingen.

Bijzondere data in 2019

Op 29 november was de hele uitzending van het TV-programma Vroege Vogels aan de Amsterdamse Waterleidingduinen gewijd. Daarin was ook een item met Harm Snater en Cora Smink die een wasplaatgrasland inventariseerden en daarbij de nodige kenmerkende paddenstoelensorten aan de kijker toonden.

Op zaterdag 21 december was de afsluiting van ons inventarisatieseizoen. Die dag zijn we met ongeveer 15 mensen op excursie gegaan naar een ander mooi duingebied, de Coepelduynen net zuid van Noordwijk. Dit gebied staat onder andere bekend om zijn rijkdom aan bijzondere duinpaddenstoelen en daarvan werden er heel wat gezien.

Het jaar 2018

Het jaar 2018 was een zeer slecht paddenstoelenjaar. Dit werd veroorzaakt door de droge en zeer hete zomer gevolgd door een droge herfst en relatief vroeg in het jaar al nachtvorst. De waargenomen aantallen van de kenmerkende soorten van wasplaatgraslanden waren zeer gering.

Foto links: Karmozijnwasplaat in vlak 3

In 2018 werden door 25 deelnemers (tabel 5) in totaal 55 proefvlakken opgenomen, te weten 46 proefvlakken waarin de aantallen per soort werden geteld ('kwantitatief') en 9 meestal beduidend grotere proefvlakken waar alleen de waargenomen soorten worden genoteerd per vlak ('kwalitatief'). Gemiddeld werd elk proefvlak 4,2 maal geteld (in 2017 3,7) in de periode augustus tot december: in totaal 231

tellingen. Er is dus nog intensiever geïnventariseerd dan in 2017. Bij maar liefst 135 tellingen (bijna 60%) werd geen enkele meetnetsoort aangetroffen, vorig jaar was dat 40%.

In totaal werden slechts 1872 exemplaren van 20 soorten (zie tabellen 1-4) geteld. In 2017 waren dat 10.834 exemplaren van 38 soorten. De aantallen fluctueren sterk van jaar tot jaar, met 2003, 2016 en 2018 als heel magere jaren en 2012 en 2014 als heel rijke jaren.

In 2018 is de Grijze knotszwam (*Clavaria daubneyi*) in vlak 64k (oever Van Lennepkanaal) vermeldenswaard.

Het jaar 2019

In de meeste duingebieden was 2019 een goed paddenstoelenjaar. Overvloedige regenval en relatief hoge temperaturen zorgen voor grote aantallen vruchtlichamen en een rijke diversiteit aan soorten. In het wasplatenonderzoek zien we dit maar in zeer beperkte mate terug. De waargenomen aantallen van de kenmerkende soorten van wasplaatgraslanden waren nog steeds vrij gering.

Voor een deel is dit waarschijnlijk te wijten aan de overmatige begrazing door damherten. Hierdoor is de vegetatie van veel van de onderzochte terreintjes gemillimeterd, wat versnelde uitdroging van de bovenste bodemlaag bevordert. Waarschijnlijk speelt ook vertrapping van mycelia een rol.

Sommige vlakken zijn in de loop der tijd zodanig veranderd dat er geen telsoorten meer te verwachten zijn, zoals vlak 51.

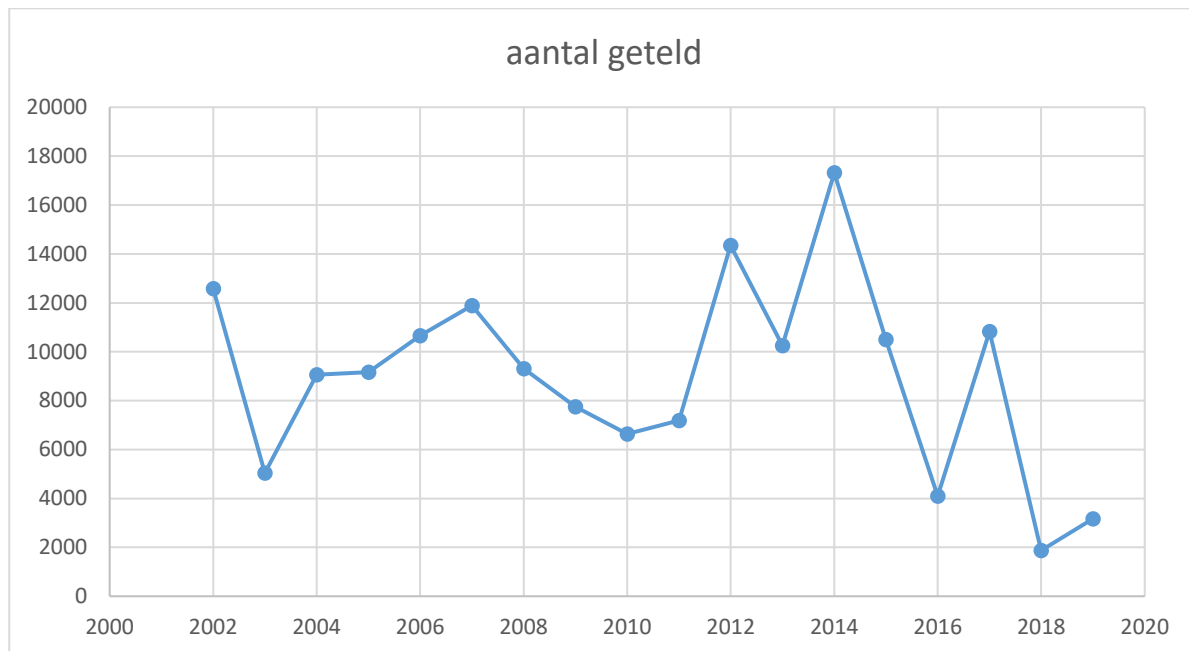
Vlak 51. Foto's van Tom Groenewegen

Een ander onverwacht probleem was dat sommige vlakken tijdens de tellingen geheel of gedeeltelijk onder water stonden, vooral het tweede deel van de herfst. Te droog is niet goed, maar tegen veel te nat kunnen veel paddenstoelen ook niet.

De tellingen

In 2019 werden door 24 deelnemers in totaal 59 proefvlakken opgenomen. In 49 proefvlakken werden de aantallen per soort geteld ('kwantitatief'). In 10 meestal beduidend grotere proefvlakken werden alleen de waargenomen soorten genoteerd per vlak ('kwalitatief'). Gemiddeld werd elk proefvlak in de periode augustus tot december 3,6 maal geteld (in 2018 en 2017 resp. 4,2 en 3,7): in totaal 213 tellingen. Bij maar liefst 125 tellingen (bijna 60%, net als vorig jaar) werd geen enkele meetnetsoort aangetroffen, in 2017 was dat 40%.

In totaal werden slechts 3167 exemplaren van 23 soorten (zie tabellen 1-3) geteld. Dat is iets meer dan vorig jaar (1832 ex. van 20 soorten), maar nog steeds beduidend minder dan de aantallen van 2017 (10.834 exemplaren van 38 soorten). De aantallen fluctueren sterk van jaar tot jaar, met 2003, 2016, 2018 en 2019 als heel magere jaren en 2012 en 2014 als heel rijke jaren.

Grafiek 1. Getelde aantallen meetnet-paddenstoelen per jaar.

In 2019 waren er wel minder vlakken waarin tijdens geen enkele telling telsoorten gevonden werden: nog maar 18. In 2018 waren dat 26 vlakken en in 2017 11.

Net als in 2018 werd de Grijszwam (*Clavaria daulnoyi*) in 2019 weer aangetroffen.

Een andere bijzondere soort is de Groensteelsatijnzwam (*Entoloma incanum*) die werd aangetroffen op een vlak in Starrenbroek, waar hij vroeger ook voorkwam.

Grijze knotszwam. Foto Cora van der Plaats.

Groensteelsatijnzwam. Foto Leo Jalink.

Aardtongen

2019	2018	2017	Soortnaam
X	6	X	Fijnschubbige aardtong (<i>Geoglossum fallax</i>)
64	-	105	Kleverige aardtong (<i>Geoglossum glutinosum</i>)
53	-	255	Kortsporige aardtong (<i>Geoglossum elongatum</i>)
	-	2	Ruige aardtong (<i>Trichoglossum hirsutum</i>)
X	20	9	Slanke aardtong (<i>Geoglossum umbratile</i>)
100			Aardtong (niet op naam gebracht)
217	26	371	Totaal

Tabel 1. Aangetroffen Aardtongen. X = wel aangetroffen, maar niet geteld; - = niet aangetroffen.

In totaal zijn in 2018 veel minder aardtongen aangetroffen dan in 2017 (resp. 26 en 371 exemplaren). In 2019 zijn beduidend meer aardtongen geteld dan in 2018, maar de aantallen van 2017 zijn niet geëvenaard.

Knots- en Koraalzwammen

2019	2018	2017	Soortnaam
-	-	15	Bezemkoraaltje (<i>Ramariopsis tenuiramosa</i>)
-	-	X	Bundelknotszwam (<i>Clavulinopsis fusiformis</i>)
134	93	572	Fraaie knotszwam (<i>Clavulinopsis laeticolor</i>)
51	1	1011	Gele knotszwam (<i>Clavulinopsis helvola</i>)
32	X	6	Grijze knotszwam (<i>Clavaria daulnoidi</i>)
-	-	28	Heideknotszwam (<i>Clavaria argillacea</i>)
-	-	2	Sikkelkoraalzwam (<i>Clavulinopsis corniculata</i>)
99	229	226	Spitse knotszwam (<i>Clavaria falcata</i>)
539	532	3315	Verblekende knotszwam (<i>Clavulinopsis luteoalba</i>)
276	-	24	Wormvormige knotszwam (<i>Clavaria fragilis</i>)
1131	855	5199	Totaal

Tabel 2. Aangetroffen Knots- en Koraalzwammen. X = wel aangetroffen, maar niet geteld; - = niet aangetroffen.

In 2018 werden alleen voor de Spitse knotszwam vergelijkbare aantallen gevonden als in 2017. Alle andere soorten Knots en Koraalzwammen werden in veel lagere aantallen of niet aangetroffen.

In 2019 doen De Wormvormige en de Grijze knotszwam het goed met aantallen ruim boven die van 2017. Van alle andere soorten zijn de aantallen beduidend lager.

Wasplaten

2019	2018	2017	Soortnaam
218	244	744	Broos vuurzwammetje (<i>Hygrocybe helobia</i>)
-	-	13	Duinwasplaat (<i>Hygrocybe conicoides</i>)
12	23	38	Elfenwasplaat (<i>Hygrocybe ceracea</i>)
7	-	7	Gele wasplaat (<i>Hygrocybe chlorophana</i>)
222	292	1039	Gewoon vuurzwammetje (<i>Hygrocybe miniata</i>)
43	34	348	Kabouterwasplaat (<i>Hygrocybe insipida</i>)
346	148	2	Karmozijnwasplaat (<i>Hygrocybe phaeococcinea</i>)
-	X	9	Kleverige wasplaat (<i>Hygrocybe glutinipes</i>)
237	86	1153	Papegaaizwammetje (<i>Hygrocybe psittacina</i>)
20	1	157	Puntmutswasplaat (<i>Hygrocybe acutoconica</i>)
51	45	270	Slijmwasplaat (<i>Hygrocybe laeta</i>)
133	39	226	Sneeuwzwammetje (<i>Hygrocybe virginea</i>)
1	-	26	Verblekende wasplaat (<i>Hygrocybe vitellina</i>)
505	71	487	Zwartwordende wasplaat (<i>Hygrocybe conica</i>)
1795	983	4519	Totaal

Tabel 3. Aangetroffen wasplaten

In 2018 zijn op één uitzondering na de aantallen van alle wasplaten (veel) lager dan in 2017. Die uitzondering is de Karmozijnwasplaat die massaal aangetroffen werd in het van nature zeer natte vlak bij de vijfsprong, waarin ook proefvlak 3 ligt. De bodem in dit vlak bleef ook in heel droge perioden vochtig.

In 2019 is een voorzichtig herstel opgetreden van enkele soorten wasplaten, maar de aantallen blijven nog (ver) achter bij 2017. De vorig jaar al geconstateerde toename van de Karmozijnwasplaat heeft zich in 2019 voortgezet. Dit is geheel te danken aan één proefvlak, vlak 3 bij de Vijfsprong. Dit vlak ontwikkelt zich zeer fraai met ook veel kenmerkende planten van vochtige duinvalleien.